

DR. BURGER PÉTER

VÉDEKEZZÜNK
AZ ISZÁKOSSÁG ELLEN

A SZABAD LYCEUMNAK
= AJÁNLVÁ =

DEBRECZEN,
NYOMATOTT A VÁKOS KÖNYVNYOMDÁJÁBAN.

1903-1672.

Előszó:

Teljes tudatában vállalkozásom nehézségeinek, melyek nem csak e kérdés kiterjedt külföldi irodalmának átkutatása és feldolgozásában, de még inkább közönségünknek ily közegészségügyi kérdésekkel szemben mindenkor tapasztalt nagy, csaknem leküzdhetetlen zárkózottságában rejlenek: bizalommal fogok mégis e munkához, látva e téren hazánk nagy romlását és kevés hajlandóságát e romlás megakasztását célzó küzdelemre – az alkohol elleni küzdelemre.

Tudom, darázsfszékbe nyúlok, nagy, hatalmas faktorok ellenszenvét vonom magamra, küzdve az alkohol ellen; de a darazsak szerte röppenve másokat, aléltakat is megcsipkedve, felserkentik, talán gondolkodásra készítik és majdan munkatársaimmá teszik.

Kezdve az államhatalomtól, mely mérhetlen jövedelmi forrásává tette ama népmérget, le az egyes törvényhatóságok, városok, falvakon át a társadalom széles rétegéig, melyek az ennek gyártása és darusításából merített jövedelmen élőködnek, sőt dús javakat gyűjtenek: tudom, mindannyian ellenszenvvel viseltetnek ily mozgalommal szemben, de a rút önzésnek a humanista, elébe helyezi a *salus rei publicae*-t.

Van nekem egy kedves, okos, öreg barátom, kivel a napi kérdések fölött szoktam néha eszmét cserélni. Tőle hallottam az alábbi anekdotát; hadd vezessem be azzal értekezésemet.

* A „Természettudományi Közlöny” 1903 februári számában ifjú Feldmann Bódog dr.-tól igen figyelemreméltó cikket olvastam „a szeszes italok és az iszákosság elleni küzdelemről”; ez készítetett engem is e tárgygyal foglalkozni.

ság száma csak 21½ millióról 23-ra. Az abszolút szesz-fogyasztás 1880-85-ig 3.8-ról 61 literre emelkedett fejenkint, a sörfogyasztás pedig 1890-ig 32.9 literre. Dr. Pressl számítása szerint a 90-es években: 4.50 l. 100% szesz, 20 l. 10% bor, 63 l. 4% sör esett fejenkint (évenkint) Ausztriában lélekszám szerint.

3. Franciaország, mint afféle bortermelő, a múlt század elején igen csekély pálinkát fogyasztott, de a század végéig nemcsak el-, de túlérte a többi államokat. 1830-ban 1.12 l. volt a fogyasztás, mely 1892-ig 4.49 literre emelkedett, tehát megnégyszereződött. Jellemző, hogy 1861 –1890-ig a szesz-fogyasztás 300%-kal, míg a lakosság száma csak 10%-kal emelkedett.

Az össz alkoholfogyasztás Franciaországban az 1830-as években 7-9-10 l. volt, mely folytonos emelkedéssel 1878-ig, 22 literre emelkedett és csak a múlt század utolsó tizedében, az alkoholelles mozgalmak és törvényes intézkedések hatása alatt süllyedt vissza 14, majd 12 literre fejenkint, évenkint.

4. Belgiumban a szeszfogyasztás bár régóta magas fokon áll, még sem érte el soha azt a mértéket, mint Franciaországban A pálinkafogyasztás 3.5 literről 1835-1840 közt egész 4-8 literre emelkedett 1890-91-ig. A kormány és a szocialisták erős küzdelmének az alkoholizmus ellen azonban sikerült a pálinkafogyasztást már 1898-ra 25%-kal csökkenteni; de a helyett a sörfogyasztás emelkedett, úgy, hogy a mit a réven nyertek, elvesztették a vámon és mindent összevéve, ma is 10.5 liter abszolút alkoholt fogyasztanak fejenkint, évenkint.

5. Az észak-amerikai egyesült államokban a pálinkafogyasztás sohasem érte el a legkisebb európai *mértéket sem* és dacára, hogy ott is nagy tért hódított a sör, ma sem tesz ki az össz-alkoholfogyasztás többet 6 liternél fejenkint, évenkint.

6. Hazánkban az 1899. XVIII. XX., XXIV. és az 1892. XV. törvénycikkek életbeléptetése óta, tehát a 90-es években, állandó rohamos emelkedést mutat a szesz italok fogyasztása.

Így 1890/1. évben fennállott 95 sörgyár 644,980 hl. termeléssel.

1995/6. „ „ 107 „ 1.676,471 ,

1900/1. „ „ 97 „ 1.414,720

Egyenes adó 5.732,755, pótdadó 14.820,079 volt.

Szeszgyár: 1900/1-ben volt 598, szeszfinomító 39, szesz szabad-raktár 55. Termeltetett összesen 1.136,374 hl. szesz, ebből adómentes elhasználás, tehát ipari és gazdasági célokra fordítottatott 103,566 hl., maradt 1.033,566 hl. fogyasztásra. Ezért befolyt egyenes adó: 71.133,640 korona, pótdadó: 23.132,416 korona, összesen 84.266,056 korona. A bor jövedelme és fogyasztása termés szerint változékony, de átlag 15.000,000 koronát tesz ki a borital-adó.

A józanságáról híres Debreczen szeszfogyasztása 1901/2. évben: bor 11,353 hl. 46 l.; sör 5257 hl. 41 l.; 100 fokos szeszt 8356 hl. 641. – Korlátlan italmérő van 170; korlátolt 150; zárt edényekben kimérő van 31. Összesen 351 helyen eladtak tehát 24,967 hl. szesz ital. A sör hl.-jét 50 koronával, a bort átlag ugyanannyival, a szeszt 100 koronával számítva, ez 1.656,000 kor. évi kiadás szesz italokra. Óriási összeg ez, majdnem kétszerese az egész évi egyenes adónak.

Nem folytatom e kimutatást tovább, de áttérek a korcsmák és kimérők számának felsorolására, mely szintén igen jellemző.

Az alkoholfogyasztás emelkedésével emelkedett a gyártás is, de nem ám a gyárak száma, sőt ez csökkent, mert a gyári ipar elnyelte a kisebb gazdasági ipart e téren, nagy kárára a mezőgazdaságnak. Így magában Németországban 1888-ban 26,240 sörgyár 42.7 millió hl. sört gyártott, míg 1898-ban már csak 7312 gyár állított elő 67.8 millió hektolitert.

A gyárak számának csökkenése dacára is folyton szaporodó termelés, természetesen az elárúsító helyek számának szaporodására vezetett.

Azonban korántsem a fokozott kereslet okozta e szaporodást mindenkor, hanem több helyen beigazolást nyert, hogy a sokoldalú kínálat és lépten-nyomon felállított fényesen berendezett üzletek járulnak inkább hozzá a szeszfogyasztás emeléséhez.

Mindenütt egyaránt észlelhető, hogy több kimérő engedélyezésével szaporodik; míg ilyenek beszüntetésével, az eladás megnehezítése és megdrágításával, csökken a szeszfogyasztás.

Így Poroszországban 1831-1852-ig 7453-al csökkent a korcsmák száma és ez idő alatt a lakosság száma 13 millióról 17-re 25%-kra emelkedett, míg 1852-72-ig, a midőn 54,000-rel szaporodott, tehát a szaporodás 124% volt, alakosság száma csak 17- 20 millióra, vagyis 18%-kal szaporodott.

Ausztriában 1881-ben 91,000, 1887-ben már 115,000 volt a kimérők száma, míg a tisztán pálinkamérők száma csaknem megkétszereződött ez idő alatt.

Lássuk most már amaz összegeket, melyeket egyes nemzetek szeszesitalokra költenek. Hogy Németország mit költ e czímen, legegyszerűbben a fejenkinti évi fogyasztásból számíthatjuk ki. 1 liter sört 30 fillér, 1 liter bort 1 márka, 1 liter pálinkát is 1 márkával számítva, átlag ez 1898-ban 2918 millió márkát tett ki, mely összeg napjainkban bizvást 3000 millió márkára tehető, holott egész államháztartása 1901-ben csak 2241 millió volt. Ez összegből 170 millió volt a gyártási haszon. 850 millió az adó és így körülbelöl 2000 millió értékű gazdasági termény lett szeszesitalok gyártására fordítva. Minden német e szerint évente 54 márkát költ italra és ebből Strumpel tanár Erlangenben kiszámította, hogy minden német munkás keresetének $\frac{1}{4}$ részét issza el. Tanulságos az is, hogy mint kiszámított, a német nép többet költ italra, mint az egész egyéb élelemre. A német nép 1% millió hektár szántóföldnek termését issza meg szeszesitalokban, a mely föld fejenkint évenkint 65 font kenyeret adna neki.

Végül érdekes adat, hogy a német nép minden 14-ike szeszes, italok előállításával foglalatoskodik.

Ebből és hasonló példákból kitűnik, hogy Európa szántóföldének $\frac{1}{10}$ része szeszes italok előállítására termel, a népe és munkája jövedelmének legalább $\frac{1}{10}$ -e eme mérgek beszerzésére fordítatik.

II. A szesz lényege.

Mily nemes, értékes anyagnak kell lennie a szesznek, mily csodás, mesés hatással kell rendelkeznie az emberiségre nézve, hogy annyi munkát, fáradságot és vagyont áldoz reá?

Egy keleti mesét kell előre bocsátanom a szesz feltalálásáról, mielőtt a történelmi részt tárgyalnám. »Egy arabs alchymista dolgozott éjt, napot összevéve, teljesen elkülönítve nejétől és gyermekeitől, kertjének egy félreeső zugában épült vityillóban, a bölcsesség kövének feltalálásán. Neje egyszer napjában hozza oda neki egész napi eledelét és italát, melyből ő csak úgy futtában fogyaszt annyit, amennyi élete fentartására éppen elég; a többit pedig — nejének aggodalmas kérdezősködését kikerülendő — a vityilló egyik sarkában álló retortába önti. Egy idő multán észre veszi, hogy amaz edényből a benne felhalmozott ételmaradványok erjedéséből sajátságos izgató, éltető illat árad szét. Okát firtatva, .hosszas eljárása eredményeként egy anyagot kap, melyben eleinte a bölcsesség követ véli, mert a nyert ital ritka hatalmas hatást mutat. Látszólag a testnek új erőt ad, elúzi a gond és bánatot, üdeséget és új életerőt önt a testbe és mintegy megifjodni látszik az élvezetétől.

Elragadtatásában ez anyagot alkoholnak (a nemes, a finom – al-Kehal = finom, porrá őrlött anyag) nevezi és annak lelkesítő tudatában, hogy ez által az emberiség jóltevőjévé válik, elterjeszti annak ismeretét. Új életörömök és boldogsággal telt kort ígérve.

Csakhamar azonban kétségbeesetten kell tapasztalnia csalódását, látvánitala ama fényes tulajdonainak csalfaságát. Miként követi csakhamar a kellemes ingert bágyadság, a könny ebbedés és boldogság érzetét a levertség és kétségbeesés nyomasztó érzete. Miként ingerel mind nagyobb és nagyobb tömegeket előbb mérsékelt, majd folyton fokozódó fogyasztására és ennek eredményeképpen mint válik reá és embertársaira nézve az a nyomor és kárhozat forrásává.

Mélyen megrendülve eme nem várt eredményeken, az általa így kárhozatba sodort, nagy néptömegek keserves, kinos nyögései és káromlásainak látományaitól gyötörve: öngyilkos lesz«.

Eddig a monda. De a tudomány ennél is többet mond. Az alkohol név tényleg arab eredetű és (al-Kehal ,= finom, porrá tört) finommá őrlött testet, vagy legtisztább eljárással nyert anyagot jelent.

A németben legrégebb neve Aquavit (aqua-vitae), életnedv. Tulajdonképpen a szénhidrátokhoz tartozó vegyi anyagok sorozata, melynek vegyjelzése l $C_2 H_6 O$.

vagy $C_2 H_5 = H.O$.

Ez az úgynevezett Aetyl-alkohol. – Az alkoholoknak egész sorát, névleg 5-öt ismerünk, u. m.:

Metyl-alkohol $C H_3 = H.O$.

Aethyl-alkohol $C_2 H_5 = H.O$.

Propyl-alkohol $C_3 H_7 = H.O$.

Butyl-alkohol $C_4 H_9 = H.O$.

Amyl-alkohol $C_5 H_{11} = H.O$.

melyek egymástól vegyi összetételükben csak $C H_2$ tömeccsoporttal, egyéb tulajdonságaikban, a fajsúly, forrpont és mérges voltukban pedig annyiból különböznek, hogy azok a sorban felfelé fokozódnak. Az általam tárgyalandó, fogyasztásra szánt szesz a sorban a második, az Aethyl-alkohol, mely a czukor, vagy czukortartalmú és czukor-képző anyagok szeszesejeredéséből nyeretik. A kenyér-magvak és gümős növényekből

épp úgy, mint gyümölcsök, méz, vagy tejből, bizonyos erjesztő anyagok (élesztő) behatása alatt.* Az alkohol tehát a cukor széteséséből származik, épp úgy, miként a fehérnye-anyagok szétesésénél rothadás által (bacteriumok által) is oly anyagok tömegesen fejlődnek, melyek mérges, kártékony voltak miatt méltán félelmetesek. Miként pl. a bacteriumok, a szervezetben oly szétesést okoznak, oly mérges anyagokat termelnek, melyek a vérbe jutva sorvasztó lázakat és általa az egész szervezet megbomlását eredményezik: úgy eredményezi az alkohol erjesztő anyag a cukornak szétesését és pedig egy tömecs cukorból egy tömecs alkoholt és két tömecs szénsavat képezve. Sajátságos azonban, hogy a szeszes erjedést okozó erjesztő anyag hatása csak bizonyos fokig terjed és a mint az erjedéssel bizonyos súly-százalék 12-13 alkohol fejlődött, azok hatása megbénul: úgy, hogy ez ártalmas erjesztő anyagok mintegy saját készítményükbe fuladnak. E tulajdonság közös valamennyi bacterium és microorganismnál és ma már sikeresen alkalmaztatik a ragályos betegségek gyógyításánál; oltás által. Az alkohol azonban nemcsak saját termelő erejének, az erjesztő penészgombának, górcsővi anyagoknak gyilkos mérge, hanem más szerves anyagoknak is és azért általánosan ismert kitűnő fertőtlenítő szer.

A fogyasztásra nézve legfontosabb összetételei az alkoholnak a bor, a sör és a pálinka ezer faja.

A bor – mint tudjuk – a szőlőnedv erjedéséből származik, a levegőből belejutott *Sacharomyces ellipsoideus* nevű erjesztő gomba által. A legrégebb szeszes ital és 10-20% -ig tartalmaz alkoholt, ezenkívül szőlőcukrot, fest- és éter-anyagot és savat.

A sör némelyek szerint már a bornál is régebb keletű; árpának csiráztatása, őrlés, vízzel és komlóval való kezelé-

* Calmetnek – mint azt Bécsben egy vegyész kongresszuson bejelentette – sikerült egy penészgombát találni, mely a szeszes erjedést épp úgy előidézi, mint az élesztő. A keleti népek – mint tudva van – ősidőktől több oly gombát ismertek, melyeket szeszes italok készítésére használtak.

sével nyeretik. *Sacharomyces Cerevisiae* az erjesztő gombája. Szesztartalma 3%-12%-ig, azonfelül 4-5% cukrot, 07% fehérnyét is tartalmaz, mely okból nagy kedvelői folyékony kenyérnek is nevezik.*

Ez annyira fontos dicséretével a sörnek azonban foglalkozni óhajtok, nehogy egy pillanatra is e tévhitnek valaki felüljön. Ugyanis 2 liter sörben, amennyit körülbelül egy sörívő munkás elfogyaszt naponta, 90 grm. cukor és 14 grm. fehérnye van. Ugyanennyit tartalmaz e tápanyagokból 4 zsemlye; de míg amaz legalább 60 krba kerül, ez nem több, mint 8 kr. így igaza lehet ama híres vegyésztanárnak, a ki olcsóbb tápszernek találja a szalonka- vagy fenyőmadár-pecsenyét is a sörnél. Nagyon drága kenyér kétségtelenül, ha igaz volna is, mert a legnehezebb és legtartalmasabb export-sörből egy pohár alig tartalmaz annyi tápszert, mint egy kanál jó magyar túró.

Végtelenül könnyelmű pazarlásnak kell e szerint minősítenünk a munkások sörivását, mert 10-szeres árral fizeti meg a benne rejlő táplálékot, mondja egy híres tudós (Rosenthal Erlangen), de ehhez magam részéről hozzáfűzöm, hogy a többi szeszes italnál is csak így áll ez.

Sok helyhez kötött, általános elterjedést nem nyert szeszes italt kell előbb felsorolnom, mielőtt a harmadik, legelterjedtebb, legkártékonyabb és legkülönbözőbb formában fogyasztott, a méltán népek mérgének nevezett pálinkát tárgyalnám. Ilyenek a helyenként élőfák kergének megsértése által nyert nedvből készülő italok, a fenyőből: pálinka, pálmából: pálma-bor. Areca Catechuból: az arrac. Czukornából: a rum. Rizsből: sör. Lótejből: kumis és kefir. Borsból: az annyira kártékony cava ital. Nem feledhetem ki az ős germánok mézből és füvekből készült nemzeti italát, a meth-et, a chinaiak rizsből, a négerék kásából készült sörét sem; az előbbi

* Némelyek szerint a sör régibb ital a bornál is, mert már az ókorban, Egyiptom fénykorában is különböző füvek összegyűjtve, megpörköelve és összetörve, vadkomlóval erjedésbe hozatva, ily nemű italt szolgáltak.

saki, az utóbbi chicha, melyet az indusok tengeriből is készítenek; de az oroszok kenyérmagvakból készült nemzeti italát, a kvaszt sem (sörféle).

Visszatérve a pálinkára, ezt tartom legveszedelmesebbnek, tehát legfontosabbnak, már csak azért is, mert ez áll legközelebb az alkohol (szesz) gyártáshoz; de legfőképen az okból, mert nem más, mint hígított szesz, melyből valamennyi édesített és nem édesített italok készülnek, nemkülönben és melyei hamisítatnak újabban a borok, sőt sörök is.

Tudjuk, hogy mindennemű szénhidratokat és cukoranyagokat tartalmazó terményekből szeszese erjedéssel és többszöri lepárolás és sűrítéssel nyeretik a szesz, de kitől és mikor eredt ez eljárás, bizonyossággal meg nem állapítható. Azonban ez eljárásnál magasabb rendű szeszek (alkoholok) és illó olajok, és úgynevezett fuslik (kozma) is fejlődnek, melyek azonban csak magasabb hőfoknál, az úgynevezett desztilláczióznál válnak illóvá; de mert ez eljárás annak értékét nagyon fokozza, bizony a közhasználatban levő szeszek nem igen vettetnek annak alá.

Chinában, úgy látszik, évezredek előtt ismerték az alkohol gyártást, míg az arabok a IX. században kezdték a rendszeres pálinkafőzést; miután már jóval előbb alchimistái bizonyos miszticizismusba burkoltan gyártották és árusították azt. (így látták több hasznát.)

A tiszta abszolút szesz előállítási módját két rász német vegyész Lovitsch és Richter 1796-ban találta fel. Eredetileg pusztán bor lepárolása által nyeretett az innen neve borszesz (spiritus vini) és különösen nagy bortermelő vidékeken, mint Franciaországban készült tömegesen. Így ma is ismerjük a »Cognac« városáról nevezett francia szeszt, a cognacot, mely az utóbbi időben annyira tért hódít.

A pálinkafőzés mind jobban és jobban tökélesedvén, mind több és több helyen, nagyobb és nagyobb tömegekben lett gyártva; de még mindig elég drága lévén, csak a 30 éves

háborúban kezdett mint élvezeti cikk általános elterjedést nyerni.

Mielőtt e fejezetet elhagynám, egy tévhitet kívánok megvilágítani. Sokan, és így némely törvényhozás is, a pálinka-neműeknél a lepárolásnál visszamaradt fuslik és illó olajoknak fölötté kártékony hatást tulajdonítván, legfőképen ezek kiküszöbölését szorgalmazzák; holott ma már kétségtelen, hogy a szeszes italok káros hatásainál ezeknek igen csekély szerep jut és tisztán és főképen maga az alkohol (a szesz) az, mely a szervezetre romboló hatással van. A magasabb fokú alkoholok ugyan tényleg kártékonyabbak, pl. a Butyl alkohol 5-szörte, az Aethyl alkoholnál, vagyis a rendes szesznél; de azért megfelelő hígítással csak olyan hatásuk lesz az emberi szervezetre. A fuslik tényleg más hatást nem okoznak, minthogy a szesz erejét fokozzák néhány fokkal és a veszedelem inkább az ily tisztátalan szesz olcsóságában rejlik. Sokkal helyén valóbb lenne tehát a fogyasztás alá bocsátható szesz foktartalmát megszabni; mert, sajnos, ma már 70-80%-os szesznek a fogyasztása is mindennapi, a mi pedig valóságos gyilkos mérég; hát még ha tekintetbe vesszük, hogy ebből is csak úgy leönt az ivó egy kupiczát, mint a 30%-osból. Gondoskodni kellene továbbá a szesznek adóztatás és minden más megszorítással a fogyasztás részére megközelíthetlenné tételéről, megdrágításáról.

III. Az alkohol élettani hatásai.

Az előbbeni fejezetben többször kellett az alkohol káros hatásait érinteni; de itt teljes képét kívánom adni ártalmas voltának. Azt már említém, hogy az alkohol oly méreg, mely az életfolyamatot megakasztja, midőn a szeszes erjedés csiráiról mondtam, hogy a kifejlődő szesz bizonyos foktartalomnál megsemmisíti őket.

Kísérleti utón meg állapítottam, hogy az alkohol már 7%-nál megakasztja, 50%-nál pedig teljesen megsemmisíti az organikus fejlődést.

Így a genyfejlesztő staph, coccus aureust és egyéb górcsővi szerves anyagokat is, mint a baktériumokat, megöli.

Ezenfelül az alkoholnak ama vészes ereje is meg van, hogy ellene a sejtek nem is védekezhetnek, mint más ártalmak ellen, melyeknek behatolását megakadályozhatják. Az alkohol, aether és chloroform akadálytalanul törnek át a sejtfalakon és lepik el a sejtiszövetet, melynek élő anyagát a protoplasmát megölik.

Ugyanily káros, sőt végzetes hatással van az alkohol az alsóbbrendű lényekre, mint a moebák, lencocyták stb.-re; de még a növényekre is és pedig a méreghatáshoz járul még a vízelvonó hatás is.

A felsőbb rangú élőlények szervezetére hasonló káros hatással van az alkohol, mert a testbe jutva, felszívódás vagy átszivárgás (diffusio) által mihamarább a vérbe kerül, mely őt aztán minden szervhez eljuttatja. Amint pedig valamely szervben megjelenik, annak sejtfalain beszívódik magába a sejtbe és megbénítja annak élőlízületét (a protoplasmát) és pedig

mennyisége szerint, csak a közvetlen fekvő vagy a távolabb esőket is. Igen szép hasonlattal világította meg e folyamatot dr. Gaule élettani tanár Zürichben, mondván: »Képzeljük az állati testet egy nagyon kiterjedt gyártelepnek, melynek számos helyiségeiben szorgalmas munkások valami nagyon finom szövet előállításán dolgoznak. Ha már most ide valami elvadult kamaszok álkulcsokkal betörnek, mennyi rombolást, pusztítást visznek véghez a finom munkában és műszerekben? Ilyen vandal kamaszok a szeszes italok a szervezetben«. Azok a kamaszok, mint ezek is eleinte míg lehet, kidobhatnak; de ismét és ismét betörve, mind több és több kárt tesznek és végeredményében, annyi küzdelem között, ama szövet (a mi itt a test szövete) nem fog úgy sikerülni, mint csendes nyugodt munka mellett. Ebből a szövetből lesz pedig a mi és utódaink teste összeállítva.

Lássuk sorjában: Első állomása a testbe jutott alkoholnak a gyomor, melyre, kis adagokban, állítólag ingerlőleg, tehát az emésztésre előmozdítólag hat a gyomorsav kiválasztásának fokozásával. De eltekintve attól, hogy rendes körülmények között annak ily izgatóra szüksége nincsen, amennyiben így is elég gyomorsavat választ ki és így ez izgatás inkább káros lehet; ez a hatása is az újabb időben a legtöbb élettani szaktekintély által kétségbe vonatik. De megengedve, hogy kis adagokban az alkohol fokozza az emésztést, mikor lesz ez betartva? Ki nem lépi túl ezen igen kis mértéket, midőn csak egy pohár sör is, kísérleti alapon bizonyítva, az ő 10-15 cet. alkohol tartalmával hátráltatja az emésztést. De még mennyire káros, ha étkezés közben többször veszünk magunkhoz egy-egy adag alkoholos italt. Újabb kutatások szerint az alkohol az emésztést inkább megnehezíti; különösen a nehezen emészthető eledelnek lesznek még nehezebben emészthetőkké és legfőleg a gyomorsav által már feloldott táplálékok felszívódását mozdíthatja elő: de erre is alkalmasabb a só, bors, paprika és egyéb fűszerek.

A gyomorfalaknak ez izgatás által duzzadt vérbő véredényein át jut az alkohol a vérkeringésbe és egyéb szervi nedvekbe. Itt a vérsejtek mozgását akadályozza, zsugorodásukat és fehérsyve tartalmuk csökkenését eredményezi, mi által a vér hatásában nagyon akadályozva lesz.

A vérrel ismét valamennyi szervbe jut az alkohol és azok sejtjeit elborítva, mint fent látjuk, azokba behatolva, életműködésüket megbénítja, esetleg teljesen megsemmisíti.

E hatásnak természetesen első sorban és legfőképen a nagyon finom és bonyolult ideg- és agysejtek vannak alávetve, ezek közül is fokozott mérvben, vérbőségük folytán, az agykéregsejtek; melyekre pedig a legfontosabb értelmi és érzelmi működés van ruházva a természettől.

Ezt minden ivó mélyreható élettani vizsgálódás nélkül önmagán is megállapíthatta; mert hiszen az alkoholnak éppen azon látszólagos izgató, élesztő, hevítő, lelkesítő, vidító, gondtalanító és szellemessé, éleléssé tevő tulajdonságai segítették a szeszes italokat világhódító diadal útjain: hozzá járulván természetesen kábító, mámorító, tehát altató hatásaival is; mert sok ember éppen gondjai, bánata vagy lelkifurdalásaitól óhajt legalább egy időre ezzel szabadulni.

Lássuk azonban mennyiben valók a szeszes italoknak ezen anyira dicsőített hatásai?

A jelenkornak legkiválóbb fizikusa, a közel múltban elhunyt Helmholz, ünnepeltetése alkalmával nyilvánította ama nem kicsinylendő véleményét, hogy ő hosszas tapasztalata alapján, mert gyakran volt alkalma munkássága alatt eszmék után kutatni, mondhatja, »hogy minden kísérletei között legrosszabb szolgálatot mindenkor a szeszes italok élvezetétől észlelt, mert ezek nem hogy segítették volna, hanem meglevő eszméit is elűzték«.

Éppen ez irányban számtalan beható kísérletekről számolhatnék be, így Bécsben Brücke és Exneréi; de legértékesebbek a heidelbergi elmegyógyász Krapelin-éi, majd J. Joss, berni seminariumi igazgató és Führer, Schmith-éi.

Ezek a saját jól előkészített módszereik szerint egészen rendes életű, józan és értelmes ifjakon, tanítványaikon és segédjeiken tétek kísérleteket, nemkülönben önmagukon és pedig az egyszerű testmozgások, tehát erőkifejtés és az értelmi intellektuális ténykedés terén. Úgy találták, hogy már elég kis adag 30–40 grm alkohol egyszeri bevétele, pillanatnyi javulás után hosszas megnehezítését vagy meggyengítését vonja maga után, fenti működéseknek. Feltűnt, hogy míg kisebb adagnál a javulás, könnyebbedés időszaka növekedik, nagyobb adagnál ez kisebbedik, az ellanyhulás, elernyedés előbb áll be és tovább tart.

Jellemző, hogy az alkohol első behatása alatti javulás vagy serkentésnél a cselekvés bizonyos elsietést, meggondolatlanságot mutat vagyis cselekszünk, mielőtt az agytól bevárnók az irányítást; az értelmi működések pedig az első percztől lógva fokozatos lassúdást mutatnak és fölületességet a felfogásban. Más szóval a pillanatnyi javulás vagy serkentés is csak látszólagos, mert a helyesség és céljuttatosság rovására megyén.

»Általános áttekintés mellett, mondja Kräpelin, nem tagadható az alkohol hatásnak kis adagok elfogyasztásánál tapasztalt hasonlatossága vagy még inkább enyhített mértékben azonossága nagy adagok fogyasztásánál a mindennapi életből, sajnos, jól ismert részegségi tünetekkel«.

A felfogás nehézkessége, lassúsága hasonlatos; a mámoros ember képtelenségével a körülötte történők megfigyelésére és figyelem keltés vagy érdeklődés felkeltésének nehézségével, mely végre teljes apáthiára vezet. Képtelen értelmes, összefüggő tárgyalásra, valamint olyanoknak megértésére. Képtelen a körülötte történők, de még saját szavainak, cselekedeteinek is horderejét mérlegelni, vagy egy általán azok tudatában lenni. *A cselekvő képesség befolyásolása kis adagok* által is hasonló a mámoroséhoz, mert mint az alkohol kisebb mérvű izgató hatása alatt, túlbecsülve erejét, meggondolatlanul és céljuttalanul cselekszik; – úgy ez fokozott mérvben, erőszakosság, brutális bánásmód, verekedés, sőt emberölésben ad kifejezést annak.

Az alkohol hatásától ered, hogy, mint annyiszor tapasztaljuk; a részeg társaság nem mérlegel, hanem vakon követ bármily odavetett ostoba jelszót vagy eszmét. Innen a mámoros bőbeszédősége, lárma, zaj, czivakodás, éneklés, (ordításra) való hajlama. *Szóval mindebből az látszik, hogy a mire a társadalomban legnagyobb a szükség, a mire a civilizált embert összes iskoláink gondosan nevelik; az önmérséklés, önuralom, szemérem és szégyenérzet stb. szóval minden tekintetben az értelmi mérséklés elvész az alkohol mértéktelen élvezete által, visszaesünk ős eredeti állati mivoltunkba.* Beszélünk tücsköt, bogarat. Cselekszünk meggondolatlanul, kíméletlenül ostobaságokat. Kifecsegjük legtitkoltabb terveinket, feltárjuk legrejtettebb érzelmeinket fünek-fának. Kräpelin szerint az alkohol ideiglenes felbuzdulás vagy serkentésre is észszerűen csak akkor alkalmazható, ha pillanatnyi nagyobb akadályok – legyenek azok tárgyi vagy érzelmiék – leküzdéséről van szó.

Mások vizsgálataiból kitűnik, hogy kis fokú alkohol mámor is 24-36 órára bénítja, nehezíti úgy a szellemi, mint a testi munkát. Ismételt mámor azonban e hatást fokozza, sőt többször rövid időközökben ismétlődő alkohol fogyasztás idültté teszi a bajt, vagyis az egyik adag hatása el sem múlt, midőn a másik tetézi azt.

Az ily egyén, *nevezzük részegesnek*, még bizonyos ideig úgy, a hogy, végzi napi teendőit; de fokozatosan mind *rosszszabbul*, mind felületesebben, míg végül a több figyelmet és körültekintést igénylő finomabb munkára teljesen képtelenné válik úgy szellemi, mint fizikai téren.

Így néz ki a tudomány megvilágításánál a nagy költők és fűzfa poéták által egyaránt annyira magasztalt lelkesítő hatása a szesznek, az alkohol mámor és kábultság.

Egyébiránt a mindennapi tapasztalat is azt mutatja, hogy józanéletű egyénnél már kis adag is szédülést, főfájást okoz,

a mi pedig kétségtelen bizonyítéka a szesz zavaró, bénító hatásának az agyműködésre.

Hogy a szesz csak bénító hatással bír és az előbb fellépő látszólagos izgató hatása is csak az úgynevezett akadályozó, korlátozó vagy mérséklő ideg góczoknak hűdése az agyban, kétségtelen Baratinski szt.-pétervári tanár kísérletei óta, a ki galambokon a nagy agy eltávolítása után az alkohol izgató hatását nem, csak bénító hatását tudta elérni.

Az idegeket és izmokat bénító hatása az alkoholnak is kísérletek által lett bizonyítva és pedig állatokon, embereken egyaránt tapasztaltatott, hogy rövidebb fokozódását a vérzenységének hosszas, tartós sülyedése, sőt teljes megszűnése vagyis érzéketlensége váltja fel; de épp úgy, mint az agynál, itt is csak kisebb adagoknál jelentkezik a fokozott érzékenység, nagy adagoknál ellenben közvetlenül csökkenés vagy bénulás áll be.

Az érzéki idegekre való hatása az alkoholnak szintén azonos a fentiekkel. Látás, hallás, érzés és tapintás egyaránt tompulnak ennek behatása alatt, habár eleinte a kísérletezők fokozást véltek észlelhetni e funkcióknál.

Itt kell megjegyeznem, hogy az alkohol hatása a központi idegrendszerre csaknem azonos az Aether és Chloroform hatásaival, szóval az altatókkal, melyekkel egyébiránt rokon készítmény is. A központi idegrendszernek azonban tudomásunk szerint az érzés és mozgás közvetítésén kívül még harmadik fontos szerepe is van és ez az életfontosságú szervi működések irányítása és igazgatása, minők első sorban a vérkeringés és légzés. Első sorban a véredények meglazulását, kitágulását eredményezi az alkohol, amaz idegszálak bénítása által, melyek a véredények összehúzódását közvetítik, mi által vérbőség áll elő. A bőr véredényeinek kitágulása okozta vérbőség annak meleg és vörös voltában nyilvánul, mely vörösség, mint tudjuk, szokásos ivóknál állandóan megmarad a véredények bénulása folytán és a jellegzetes rézvörös arcot és orrot eredményezi. A véredények kitágulása azonban több vér felvétele által

csökkenti a vérnyomást, amit a szív erőltetett működéssel pótolni, kiegyenlíteni törekszik. Ennek pedig előbb-utóbb kimerülés a következménye, vagy legalább lassúbb, nehezebb szív működés.

A légzés is kis adag alkohalnál eleinte gyorsabb, hogy aztán lassúbbá legyen; de nagy adagoknál mind gyorsabb és felületesebbé lesz, míg egyszerre csak végképen kimarad. Ennek magyarázatát abban találták, hogy az alkohol igen gyorsan ég el a szervezetben szénsav és vízzé, mihez azonban sok éleny szükségeltetik, melyet éppen a gyors légzéssel igyekszik a szervezet megnyerni. Ez után sem lévén elegendő éleny a légző szervekkel beszerezhető, különösen füstös, rosszul szellőzött helyiségekben a hiány a testszövetekből vonatik el és így a tápanyagok feldolgozása, elégeése szenved hátrányt. Ez által azonban előmozdítja az alkohol az étvágytalanságot és fokoza a feldolgozatlan, teljesen el nem égett tápanyagoknak zsírrétegek alakjában lerakódását (elzsirosodás).

Másrésről az alkohol a véresejtekre bénítólag hatván, ezeknek éleny felvételét és szénsav leadását is megnehezíti, vagyis a rendes belső szervi légzést akadályozza meg.

Mint fentiekből kitűnik, az alkohol a testben elég, tehát hőt fejleszt. Vájjon e hő nem válik-e hasznára a szervezetnek? Nem-e megtakarítás e hő, mert hát tápszerekkel kellene azt beszerezni máskülönben? És így nem-e tápszert az alkohol?

Soká fönnállott e tévhit és bizonyos érdekeltség részéről ma is sokat hangoztatják a nagy közönség megtevesztésére. A mi a hőfejlesztést illeti, az kárba vész a véredények kitágulása folytán történő hőleadás által a bőr felületén. Eme véredény-tágulás által ugyanis a bőr vörös és meleg lesz, innen a melegség érzete a bőrön és gyomorban. Úgy érezzük, mintha felmelegednénk, holott a nagy hőveszteség által a test felületén maga a vér hül le és vele az egész test, mert amaz égés-okozta hőfejlesztés korántsem múlja felül a felhevült bőrfelület által az aránylag hűvösebb környezetnek

átadott hőt, és mihamarabb le kell a test hőmérsékletének sülyednie.

Jaj annak az örnek, a ki jeges téli éjszakán a pálinkához fordul melegítőért, mert nem érzi, mint hül ki lassanként teste, míg teljesen elalszik. (Mondja egy híres tudós, Fick.)

Korántsem közömbös, mily anyaggal tápláljuk, vagy mondjuk népiesebben, fütjük testünket; mert a tulajdonképpeni tápanyagoknak, mint fehérnyék, zsírok, szénhidrátok, tészták, nem legfőbb és egyedüli céljuk a hőfejlesztés, hanem az idegek, izmok, mirigyek, szóval a működő szervek és szövetek táplálása és fentartása. Ez az, a mit az alkohol nem képes pótolni, mert pusztán hőt fejleszt, míg a tápanyagoknál nem egyedül ez a lényeg. Sőt ha amaz rohamos elége folytán annyi élenyt von el a szervezettől, hogy általa tulajdonképpeni tápszerek feldolgozása csökken és maguk a testszöveteknek élenyülése és kicserélése hátraltatik, vagyis az » általános anyagcsere megnehezítettik, úgy semmiképpen sem előnyére, de mindenképpen mérhetetlen kárára van a testnek, szervezetnek. Csaknem olyan, sőt nagyobb joggal kellene - ha égési folyamatát a testben mérvadóul vesszük - a Butyl, Propyl, Amyl nevű magasabb alkoholokat is tápszereknek minősítenünk, pedig azok fogyasztására kevés bolond vállalkoznék.

Jól mondja Forster tanár (Amsterdam), hogy ha valamely anyagot tápszernek minősítünk, annak olyannak kell lennie, hogy nagyobb tömegekben fogyasztva a test fejlesztésére szolgáljon, a nélkül, hogy bármely szervre is káros hatással lenne.

Kassovicz szerint pedig a tápszernek nemcsak égő, de építő anyagnak is kell lennie. A legújabb kísérletek teljes bizonyossággal kiderítették, hogy az alkohol élvezve nemcsak nem csökkenti a fehérnye feldolgozását, elhasználását; de sőt maga is hozzájárul a már lerakodott, organizálódott fehérnyének is felhasználásához, szóval a testszöveteket is megtámadja. Ezzel - azt hiszem - azon hazug ámitásnak, hogy az alkohol erősítő, tápláló, melegítő és Isten tudná mily

csodás hatású szer, végét vettem és nyugton bízom – ezt tudva – az olvasó ítéletében.

Végeredményükben eme vizsgálatok azt bizonyítják, hogy az alkohol-élvezet nemcsak nem fokozza a munkabírást, hanem a végzett munkát is értéktelenebbé, fölületessé és hiányossá teszi. Nem ad új erőt, csupán a fáradalmak érzetét, mint minden más érzést tompítva, has miit az ostorhoz a lovaknál. Amint aló elpusztul, ha táplálék helyett ostort kap, úgy pusztul a szervezet, ha táplálékul alkoholt vesz fel. (Baer.) A fáradtság ugyanis természetes regulatora a testi és szellemi megerőltetésnek és ha annak daczára, vagy ellenére folytattatik a munka, az már a szervezet rovására történik.

Biztosítószelep a fáradtság kimerülés ellen és aki azt bénítja, úgy jár, mint ama gépész, aki elzárta a szelepeket, hogy túlfűthesse gépét. Pillanatnyi, végső megerőltetésre való serkentésül lehet indokolt – ha jobb szert nem találunk – az alkohol egyszeri adagolása; de állandó, tartós munka kierőszakolására nemcsak alkalmatlan, sőt legnagyobb mérvben káros.

E tapasztalatra jutottak legszembetűnőbben a hadseregeknél. A legújabb időkig ugyanis azt tartották, hogy a katonai, gyakran fölös fáradalmak leküzdésére úgy a békés, mint inkább a háborús időkben alkoholt kell a katonáknak adagolni.

Már az 1798. egyiptomi hadjárat, majd a francziák visszavonulása Oroszországból 1812-ben, Napoleon alatt, igazolták e tétel helytelen voltát.

Legtöbb tapasztalatot azonban az angol hadvezetőség szerzett e téren. Ott sokan vannak az úgynevezett Teotalok, az italtól teljesen tartózkodók a hadseregben és ezek mindenkor legjobban bírják a fáradalmakat. Sok gyarmati háborújában azonban az angol hadvezetőség arról is meggyőződött, hogy ama csapatjai, melyek nem jutottak alkoholhoz valamely vidéken, sokkal kitartóbbak, sokkal egészségesebbek voltak, mint a többiek; de amint ezek is valamely város vagy civilizált vidékre jutottak, mindjárt vége szakadt a különbségnek.

Egyes hadjáratokban egyenesen kísérleteztek ez irányban két-két párhuzamosakban működő hadtestnél, az egyiknek adagolván, a másiknak nem adagolván szeszes italokat – és a végeredmény oly határozott és világos volt, miszerint dr. Frank Hamilton katonai orvos-írnok kívánatosnak jelentette az ily kísérletek beszüntetését, annyira károsaknak bizonyultak azok.

Ezek és hasonló kísérletek eredményezték, hogy nem szeszt, de kávé-t vagy csokoládét adnak újabban katonaéknak sőt czukorral is kísérleteznek.

Poroszország volt e téren a kezdeményező, hol I. Vilmos császár első teendője volt az újítások terén az alkoholnak kizárása a katonaság ellátásából.

Épp oly tapasztalatokra jutottak, mint a szárazföldi hadseregénél, a hajóhadnál is és ma már ezer és ezer kereskedelmi és hadihajó indul egy gyűszűnyi élvezeti szesz nélkül hosszas tengeri útjára. Ezt látjuk a bálna-vadászoknál is, kik daczára fárasztó munkájuk és zord éghajlatuknak nem isznak szeszes italokat. Az 1872-74-iki északsarki expedíció alkalmával Weiprecht és Payer voltak az elsők, kik meleg égövi lakosokat, dalmátokat vittek magukkal a hideg égöv alá. És kitűnt, hogy ezek jobban bírták a fáradalmakat azoknál, kik amaz égövhöz szokva voltak; mert mint kiderült, a dalmatinusok teljesen tartózkodtak a szeszesitaloktól, míg az úgynevezett jegesmedvék (a benlakók) ugyan sűrűn fűtöttek a szeszszel. Nansenről is tudva van, hogy évekig tartó sarki utazásaira soha szeszes italokat nem vitt magával, sőt kíséretét már eleve olyanokból állította össze, kik iváshoz nem szoktak.

Hogy a szeszes italoknak a meleg időszak és meleg éghajlat még nagyobb ellenségei, azt legjobban a hittérítők és gyarmatosítóktól tudjuk, a kik határozottan állítják, hogy tropikus éghajlat valamennyi betegségei nem oly veszedelmesek az európaira, mint az innen magával vitt rajongása a szeszes italokért; a mit az is bizonyít, hogy a leggyöngédebb leányok (nem ivók) könnyen, könnyebben tűrik azokat az erőteljes (ivó) férfiaknál.

Turisták és sport férfiak szintén tapasztalataik alapján küszöbölték ki a szeszes italokat; mert, mint a sportszabályok mondják: »az alkohol csökkenti, sőt megakadályozza a teljes energia kifejtését«. Nem is sport ember az a ki legalább a a gyakorlat (training) alatt a szeszes italoktól teljesen távol nem tartja magát nem is szólván a nagy mérkőzésekről; mert itt már határozottan a diadal rovására megyén az előzetes ivás. Nem egy díj lett már áldozata a megelőző ismerkedési estélyen elfogyasztott italnak! Mindez természetesen szól a munkásokra is, általában; akik kitartóbban, jobban, pontosabban és mindenesetre nyugodtabban végzik napi munkájukat szeszes italok nélkül és innen van, hogy Anglia és Amerika nagy ipar-telepei munkásait eltiltja a szeszes italok élvezetétől*. Ugyan-így sok amerikai vasúttársaság is, mert ott a munkabíráson kívül, a megbízhatóság is súlyosan latba esik**. Az egyéni szabadság frázisa így szól: egyik jelentés nem jöhet szóba ott, hol józán emberekre, világos elmékre van szükségünk«.

Úgy hiszem, valamennyi felmagasztalt jó tulajdonai az alkoholnak, mint élvezeti cikknek; a tudomány és tapasztalat kritikájánál elesnek. Alkohol nem melegít, nem táplál, nem ad erőt és kitartást; hanem ellenkezőleg, csökkenti a kitartást és ellentálló képességet, leszállítja a testi és szellemi képességeket. Nem sarkal és nem emeli s vidítja a kedélyt, hanem restté, petyhüdté, kényelmessé és indolenssé teszi. Szóval: a tapasztalat és tudomány világitásánál minden költött előnyei és erényei ugyanannyi hibák és bűnökké lettek.

* Erre nézve egy angol mérnöktől olvashatjuk, „hogya a híres Pacific vasút építésénél sikerült neki egy munkás csoportot a szeszes italok mel- lőzésére birni és e csapat sokkal jobban, kitartóbban dolgozott s tetemesen többet is keresett valamenyi más csoportnál. Hálásabb és állandóbb munkás csapata, – mondja- nem is volt azután ennél az egész hosszas munka alatt a sok ezer munkás között”.

** A nagy vasutak igazgatósága megkérdezvén, mily álláspontot tar- tanak követendőnek munkásaiknál a szeszes italokkal szemben. Egyérte- lemmel a nem ivókat részesítik előnyben; de munkaidő alatt egyáltalában elül tandónak tartják az ivást.

IV. Alkohol mint betegedési ok.

Eddig csupán az alkoholnak élettani hatását tárgyaltam egyes kisebb-nagyobb adagoknál; de mi történik, ha nap-nap mellett kisebb-nagyobb, sőt fokozódó mértékben fogyasztatik? Az egyszeri vagy nagy ritkán vett adagot egészséges szervezet csak ki tudja valahogy küszöbölni és káros hatását kiegyenlíteni; de mi történik, ha e károk nap-nap mellett ismétlődve, egymásra halmozódnak? Nem-e természetes, hogy ezek a szervezetre mély, állandó káros hatással lesznek?

Tényleg, mint a következőkből kitűnik, a szeszes italok rendszeres, bár mértékletes használata is, egész sorozatát a szervi bajoknak okozzák az embernél, melyek az orvosok előtt közismertek.

Már egyszeri lerészegedés is, az úgynevezett heveny alkohol mérgezés, egészen megzavarja a szervezetet kisebb-nagyobb időre. E zavarok utóhatásai az egyén természete és az elfogyasztott italok mennyisége és minősége szerint változnak és köznéven (Katzenjammernek) nevezzük mi is a német után.

A heves főfájás, heveny-gyomorhurut, hányinger, testi és szellemi levertség, bágyadtság és kedvetlenség azok, melyek ez állapotot jellemzik. Vannak azonban a heveny-mérgezésnek még más tünetei is, így Jaksch tanár klinikáján (Prága) 15 egyén 40 mérgezési esetében, mindannyiszor a vizeletben fehér vérszöveteket, húgycylindereket, oxalsavas meszet és húgysavakat, vagyis heveny-veselob jeleit találták, melyek néhány nap múlva eltűntek.

Szerinte már aránylag kis alkohol adagoknál is mutatkozik a vese izgatása, de ez ritkán terjed 36 órán túl; de ismételt használatnál vagy nagy adagoknál természetesen e lob is terjed s idültté válik.

Ily esetekben a vesében, úgy mint más szervekben, a sejtek elváltoznak, majd végül elhalnak (vesezsugorodás), vagy elzsírosodnak és nem teljesíthetik hivatásukat (chron. nephritis interstitiális). Ez utóbbi tulajdonképen az alkoholisták leggyakoribb betegsége, 250 közül 248. Nagy piros vesét találunk a sörivőknél [München]; de nem ott, hol kisebb quantumokban, de nagyobb foktartalommal fogyasztják az alkoholt, pl. (Hollandia.) Nem éppen részegesek azok, kiknél idült veselob jelentkezik, hanem szokásos ivók, kik pl. naponta néhány pohár sört, vagy néhány pohárka pálinkát fogyasztanak is igen gyakraa esnek bele, a mi valószínűleg a szervezet gyengébb ellentálló képességében, úgynevezett hajlandóságában rejlik. Ha bárkinél javakorában idült veselob állapítatik meg, csaknem biztosra vehető, hogy szerette és fogyasztotta a szeszes italokat, sőt talán mondhatnók, hogy hosszas mérsékelt ivás vezet leggyakrabban oda, hogy 50-ik életéve körül az jelentkezék. Innen van az, hogy idült vese aránytalanul ritkább a nőknél. Az ily vese ott, hol a sörivás általános, a bonczoló orvosok által nem is neveztetik másképen mint sörvese.

Ehhez járul aztán az úgynevezett sör-szív. A nagy, tágult szív, mely szintén szeszes italok élvezetétől származik. Közismert dolog, hogy a mely izmok állandó erőteljes munkát végeznek, megerősödnek, pl. a tornászok és csolnakázók karizmai; a lovaglók, biczklisek lábizmai stb., a mi ezeknél kívánatos is; – de egészen más az életre annyira fontos szív izomzatnál hajszálfinom szellentüüivel, melyek hajszálnyira vannak berendezve a szükséges vér tömeg továbbítására a testben. Igaz ugyan, hogy a szívnek tartalékerői is vannak kivételes esetekre; de ha valaki igen gyakran, sőt nap-nap mellett igénybe veszi ezeket, rosszul cselekszik.

Ha naponta nagyobb tömegekben veszünk a szervezetbe folyadékokat, még csekély alkohol tartalommal is, mint a sörnél, ez a vérbe felvéve, a szív által továbbítatik, már tömegénél fogva is; kell, hogy e fölös munka szívtágulásra vezessen (bal szívtágulás), mely végeredményében legmagasabb fokban úgynevezett ökörszív, (Boukardie), vagy sörszív nevet viseli.

A szeszes italok mechanikai hatásához kell azonban még csatolni az alkohol chemiai mérgező hatását, mely az így megnagyobbodott szív szövetének gyuladása-, elzsírosodására vezet. (Myocarditis.) Ez csaknem kizárólag a pálinka félék és nehéz borok mértéktelen fogyasztásának eredménye és sajátos, a legjobb, legmódosabb családokban fordul elő, többnyire 25-50 év közötti férfiaknál.

A kórkép következő: »Első jele e bajnak, többnyire jól táplált piros pozsgás egyénnél, rövid légzés, mely különösen lépcsőjárásnál jelentkezik. Az orvos csupán kisebb fokú szívtágulást talál, mely kimondása szerint még visszafejlődhetik megfelelő életmód mellett; de ellenkező esetben súlyos, többé nem reparálható bonyodalmak következnek: szív túltengés, májdaganat és veselob. Sokat egyik sem ivott! részeg sohasem volt! és mégis oly súlyos bajok keletkeztek«. (Aufrecht Klin. Med. 1895.)

Mindezekhez járul még zsírlerakódás a szíven és a vérédények elfajulása, vagyis mészlerakódások az erekben, miáltal ezek rugalmasságukat veszítve, mind nagyobb akadályai a vérkeringésnek. Ezáltal mint nagyobb teher hármlik a szívre, mely végeredményében az amúgy is már gyengült, mert tágult szív bénulására, vagy a merev edények repedésére vezet.

Magában a véredények elfajulása, mészlemezek képződése falaiban és ezáltal merev voltak is súlyos veszedelmeket rejt magában. Különösen veszedelmes ez a szívet tápláló erekben és az agyban, ott szívhűdést, itt agyhűdést okoz

alkalomadtán. Amaz erős szívgörcsökben, ez heves főfájásokban nyilvánul eleve. De nem csupán az üterek, hanem a visszerek is megbetegednek. Szólottam már az alkoholisták kékes-vörös arca és orráról, mely a visszerek tágulásától ered, de ugyanígy tágulnak azok a mellkasban és tüdőben (Asthmat) és a lábakon visszér csomókat (varices) és lábfekélyeket (ulcéra cruris) okozva.

A májdaganatokról is futólag emlékeztem, itt bővebben kívánom tárgyalni.

Klinikai tapasztalatok szerint e szerv szenved legelőbb az alkohol élvezete által. Szokásos ivók igen korán kezdenek kellemetlen nyomásról panaszkodni a máj tájékán, mely vagy vérbőségétől, vagy megnagyobbodásától (zsíros elfajulásától), mely a táplálékok hiányos feldolgozása folytán történő zsírlerakódástól a májsejtekben ered és melyhez gyakran epekőlerakódások és sárgaság is járulnak. E daganat az tán mihamarább májsorvadásba csap át, súlyos következményeivel, mint emésztési zavarok, lesóványodás, hasvízkór és halál. Ez a folyamat szintén különösen gyakori a magasabb fokú bor és pálinka mértéktelen használatánál, tehát olyan vidékeken, hol nagy a pálinkafogyasztás, migpl. a keleti népeknél csaknem ismeretlen.

Csak futólag kívánom még felemlíteni a száj, garat, gége, gyomor és bél nyákhártyáinak idült hurutjait, melyek többnyire a szeszes italok örökös izgatásából erednek és bár nem halálosak, de az ossz szervezet fejlődését nagyban hátráltathatják az emésztési zavarokkal, melyeket okoznak.

Az iszákosok gyomorhurutjára jellegzetes a reggelenként hányinger és gyomorfekélyek, gyomortágulások. Kevésbé fontosak, de nem kevésbé kellemetlenek a légzőszervek bántalmai: gége, garat, tüdőhurotok.

Az anyagcsere zavarai közül alkohol mértéktelen használata folytán emiitettem már az elhízást és elzsírosodást. Ez, mint nevéből is következtethető, nem csupán a zsírnak a bőr-alatti sejtszövetben való lerakódásában és más természetes

lerakódó helyeken való felhalmozódásában, hanem egyszers-
mint egyes fontos szervek alkotó elemeinek káros elzsíroso-
dásában, zsírral be- és körülrakódásában nyilvánul. Így a szív,
máj, vese, sőt az izomzatnak is elzsírosodása.

A *köszvény*, mely tudvalevőleg lényegében a táp-
anyagok fehérnyege tartalmának helytelen feldolgozásában és
ennek folytán fölös hűgysav képződésében a vérben jelent-
kezik; rendszeren dus táplálkozás és szeszes italok *élvezete által*
jelentkezik gazdagoknál; rossz, hiányos, pálinkával pótoló élet-
mód folytán szegényeknél. Ugyanezt mondhatom a hólyagban
jelentkező homok- és kövekről. Az első a vagyonosok, az
utóbbi a szegények köszvénye.

A köszvénynél kevésbé ismert az alkohol szerepe, a
czukorbetegség előidézésében. Már kétségtelen tény, hogy sok
czukorbetegnek alkohol élvezet az oka és nem egy eset leírását
olvastam magam is, hol pusztán a szeszes italok elvonásával
gyógyult a baj.

Egyes belgyógyászok az alkohol behatása alatt előállott
anyagcsere zavartól eredő triás között, mint elhízás, kösz-
vény és czukor baj, bizonyos összefüggést vélnek megállapít-
hatni, mert elég gyakran mindhárom vagy legalább kettő
észlelhető egyazon betegnél egyszerre, vagy közel egymás-
utánban.

Altalánosságban az alkohol hatása a szervekre követ-
kezőleg nyilvánul: (»Schmitt Alkohol-Frage«). Előbb a gyomor
okoz zavart, amennyiben eddig jól tűrt eledelt nem képes
megemészteni. Ez különösen a gazdasszonynak kellemetlen
időszak. Ugyanis ekkor nem csak az eledelek, hanem még a
fogkefe miatt is sokat zsörtölődik férj uram, mert minden
szájmosása hányingert okoz. Majd bizonyos kellemetlen nyo-
más jelentkezik a máj tájékán, amin azonban egy karlsbadi
vagy marienbadi kúra segít; de csak ideig-óráig, mert ritka
ember tartja be itthon is a megszabott diétát. Így hát elő-
állanak mihamarább a rövid légzés, szívszorulás vagy szív-

görcsök. Kisugárzó fájdalmak előbb csak a bal váll és karba, majd az egész mellkasba, melyek tévesen vagy szándékosan az orvos által rheumatikusoknak magyaráztatnak eleinte.

Az arczon ama bizonyos vérteltség kifejezése áll be, mely ma már különösen bor vagy sör vidéken előkelő uri embernél alig hiányzik és mely őt a közbizalomra és köztiszteletre annyira kvalifikálja; mígnem az ily köztiszteletben álló számtalan tiszteletbeli állást betöltő úri ember valamely ünnepi lakomán felhevülve, szélhűdés által agyon nem tiportatik, vagy hosszas – eléggé tűrhető fájdalmakkal – betegeskedés után vízkórban ki nem múlik az árnyékvilágból.

Most már csak az alkoholnak az agyra és ideg rendszerre gyakorolt hatásáról, mint legfontosabbról kell megemlékezni.

Az egyszeri mérgezés köznéven berúgás, annyi és oly különös agyi tüneteket vált ki, melyeket, minthogy, sajnos, közismertek, itt fel nem sorolom; csupán arra szorítkozom, hogy hangsúlyozzam, miszerint a részegség az agyműködés megzavarodása bizonyos időre: úgynevezett időszak elmezavar. A nagyon ittas izomzatának bizonytalan működésével, ingtag járásával, reszkető kezeivel, akadozó beszédjével egyrészt, másrészt kicsapongó jókedve és fesztelen mozgásaival, melyek dalolás, füttyülés, dobolás, tombolás, ugrálás stb. nyilvánulnak; fenhéjázó fecsegése, nem törődömsége és tapintatlanságával, melyek egész az esztelenségig fokozódhatnak, szóval lelkivakságával csaknem az agylágyulásban szenvedő elmebetegekhez, a paralytikusokhoz hasonló. Ez a részegség képe tehát közismert. Az idült alkoholizmus vagyis a szokásos ivás eme fenti tünetektől eltekintve idült agy- és gerincz-agyhártya lobokat vérbőséggel, elhomályosodás, megvastagodást és lerakódásokkal okoznak, melyek heves főfájásokban, agy-nyomásban nyilvánulnak és adott alkalommal agyvérzéssel (agy szélhűdésopoplexia) halált okoznak. Azonkívül magában az agy szövetben is a vérbőség apró véregek megrepedésével vérzésekre és ezáltal magas lázak, eszméletlenség és delíriummal járó agy-

velő gyuladásra vezetnek. Eme vaskosabb, feltűnően jelentkező megbetegedések mellett azonban az agy finom elemeinek elfajulása is bekövetkezik. Emez elfajulások többnyire csupán a szeszese italok iránti mohó vágyakozásban, az úgynevezett *iszákossági mániában* nyilvánulnak és többnyire elme-gyógyintézetbe juttatják az illetőt.

Általában az alkoholisták két fajtát különböztetjük meg: Az egyik fajtát az jellemzi, hogy sem önmaguk, sem mások annak nem tartják, soha még csak részekek sem voltak és mégis csak-nem bizonyosan az alkohol mérgezésben halnak el 40-45 éves korukban. A másik fajta, ha nem is önmaga, de a környezet által részegeseknek ösmert, kötelességeit elhanyagoló, korcsmákat járó, az egyszer megkezdett ivást nehezen hagyó, csalás és tolvajlásra képes az italért; tehát már bizonyos jellembeli sülyedést mutatnak az u. n. szokásos ivók, korhelyek.

Az első csoportba tartoznak az úgynevezett alkalmi ivók is, kik nem vetik meg a pár pohár bort vagy sört, vagy pálinkát a társaságban vagy alkalom adtán; de ezt aztán nap-nap mellett keresik. A kik épp oly elítélőleg nyilatkoznak a mértéktelen ivókról, mint a mily kicsinylőleg a teljesen tartózkodó, abstinensről és csak azt ítélik el, a ki, ha csak 1 pohárral bír meg, 2-vel iszik, vagy ha 20-at bír, 21-el iszik; de ők maguk hálát adnak az Istennek, hogy 20-at bírnak meginni. Ennél a csoportnál legritkább esetben csak valamely szerencsétlenség, vagy táplálási zavar folytán áll be szellemi zavar. Sem ő maga, sem környezete észre nem veszik, mit szakértelemmel bíró orvos hamar felismer; a szellemi képességek csökkenését, eltompulását; az érdeklődés hiányát neme-sebb szellemi és erkölcsi tényezők iránt; az izgatott akaratos-ságot, henczegéssel határos önhitséget, majd az emlékező tehetség csökkenését: mint az idült alkoholizmus tüneteit.

Mindkét csoportnál első sorban a megszokás jelentkezik, vagyis nagyobb és nagyobb mennyiségnek elbírása mérgezési tünetek nélkül, másod sorban a nagy, beteges vágy szeszese

italok után. E kettő: a megszokás és vágy, a kellemes tom-pultság érzetével és jó ízével az italoknak párosulva képezik alapját a szeszes italok mesés elterjedése és azokért való imádat-szerű rajongásnak napjainkban.

A tulajdonképpeni alkoholista többnyire vele született hajlamból cselekszik, tehát ez nála átöröklött baj; de az is bizonyos, hogy rossz nevelésű, erkölcsileg és szellemileg elhanyagolt akaratonlküli, különösen gyámoltalan természetek e nélkül is, a mint a szeszes italokat egyszer megismerték, iszákosakká lesznek.

Kétségtelenül az elmebajosok közé sorozandók *az időszaki ivók (Dipsomania)*. Ez nyugtalansággal, kedvetlenséggel, aggodalmaskodás és mindenek felett szomjúhozásában a szeszes italoknak nyilvánul; mire egy ideig mértéktelen ivás, dorbézolás következik a végkimerülésig, hogy aztán megundorodva, teljesen tartózkodjék egy újabb rohamig minden szeszes italtól.

Van még egy igen érdekes tünete az idült alkoholismusnak, az úgynevezett alvajárás (alk. Somnambulismus), bizonyos elfogultság, egyoldalú megkötöttség az egyéni cselekvés és gondolat körében. Ily állapotban a magasabb, az úgynevezett öntudatot ellenőrző agyműködések hiányzanak, vagy gyengültek és ez állapotban olyat, vagy olyanokat cselekszik, vagy cselekedhetik az egyén, mit később alaposan megbánhat.

Magát a korhelyt és ama nyomort, mit az családjára zúdit, azt hiszem fölösleges festenem, sajnos, annyira közismert, hogy nem volna kellemes kép. Azt azonban ki akarom emelni, hogy a korhely, az alkoholista, betegnek veendő; de a ki nem csupán saját hibájából, hanem nagyrészt embertársai hibájából, az uralkodó ivási divatok és ivási kényszerek hatása alatt lett azzá. Mert ha még oly szilárdul határozná is el az ivó a tartózkodást, embertársai, barátai, czimborái, no meg humánus korcsmárosok és kimérők hívogató helyiségei és

czégerei, bizony az amúgy is elgyengült akaratérón diadal-maskodni fognak.

Közismert kórkép az alkoholtéboly (delirium tremens). Amaz elhomályosodása az öntudatnak, élénk és félelmetes képzelődésekkel, nagy nyugtalansággal, izgatottsággal, erős reszketéssel, súlyos gyomorhaj tüneteivel, mely többnyire csak napokig tart. Van azonban néha hetek, sőt hónapokra nyúló elmezavar, hallucináció, mely kevésbé homályosítja el az elmét. Ez képzelődő alkohol-tébolynak neveztetik és gyógyítható; de evvel ismét szemben áll a gyógyíthatlan üldözési mániája az alkoholistáknak, az idült téboly és féltékenységi mánia.

Még az alkohol-hűdéstről (alkohol paralysis) kell pár szóban megemlékezni, mely vagy az agylágyulással párosult alkoholizmus, vagy tisztán ez utóbbi által előidézett agylágyulás (Paralysis progressiva) lehet.

Végül a nehézkróknál is nagy szerep jut az idült alkoholizmusnak, melynek részben közvetlen okozója, részben veleszületett hajlammal fogva előidézője.

Evvel eljutottunk az idegrendszer megbetegedéseire, a szeszes italok mértéktelen élvezete következtében.

Első az *alkohol neurasthenia*, mely rendkívüli ingerlékenység és gyengeségében nyilvánul az idegrendszernek.

Nem habozom itt ama gyanúmnak adni kifejezést, hogy a mai kor idegessége és a neurasthénianak annyira terjedése, ide, a szeszes italok élvezésére vezethető vissza; de ide vezethető vissza a legtöbb, különösen nőknél észlelt *hysteriák* is.

Az idegeknek legkülönbözőbb megbetegedései az alkohol által, többnyire az idegszövet gyuladásában rejlenek. Tünetei: az ismert reszketései a részegeseknek, melyek előbb csak az izmokra, majd az ujjak, kezek, arcz és nyelvre is áttérjednek; később pedig heves ideg-zsábák, majd rendetlen mozgásokban (ataktikus mozgás) nyilvánulnak, teljesen gerinczsorvadással azonos kórképet nyújtva. (Pseudo tabes alcoholica.)

Az idegek szövetének lobja, az úgynevezett *neuritis*

azonban egyidejűleg több ideg-ágat is megtámadhat (multiple neuritis) és a végtagokról többnyire fölfelé haladó folyamatot vesz. így látjuk különösen azt az arcz- és szem-idegekre átterjedni. Ez utóbbi különösen gyakori és szemizom-bénulással kettős látásban nyilvánul, sok egyéb, a látást zavaró mellék-tünetekkel. (Pupilla-merevedés, *mous volán* stb.) Hiszen ez annyira gyakori, hogy szinte közmondásos a részeg ember kettős látása.

Különösen gyakran és sokat szenved az alkoholtól a látideg és ennek végelágazása, az ideghártya a szemben.

Gyenge látás, a látkör szűkülése, színvakság stb. mind oly tünetek, melyek ha nem is teljesen az alkohol, de minden- esetre az alkohol által beteggé tett idegnek más ártalmak iránti fogékonyságának eredményei (pl. dohány) és nem ritkán teljes vakságra vezetnek.

Más szembajok közül az alkohol behatása következtében megemlítem futólag a korhelyek kevésbé veszedelmes könhártyalobját, mely könyezést okoz, a veszedelmes intést jelentő könhártya alatti vérömlenyeket és a már nagyon veszedelmes érhártya-vérzéseket a szem belsejében (Chorioidalis vérzés), mely közvetlen és gyors megvakulásra vezethet

Ily esetekben együtt szenved a hallás is, mert fülcsengés és zúgás rendes kísérői e tüneteknek, melyek – ha nem is vezetnek azonnali süketüléshez, de nagyon terhes állapotot képeznek amúgy is ideges alkoholistáknál. Hogy egyéb érzékek, mint izlés és szaglás is károsan befolyásoltatnak, az csak természetes; mert ha nem úgy lenne, piszkos, bűzös lebujsokban bizony kevesebb embernek volna kedve napokat, sőt éjjeleket tölteni. »Tény az, – mondja Oppenheim tanár – hogy ama mérgek között, melyek idegbajt okoznak (neuritis), első és legfontosabb szerepe van az alkoholnak. Csaknem valamennyi falun észlelhető idegbaj ebből ered és igen téves azt hinni, hogy csak a pálinka okozza ezt; mert bizony a sör,

bor, sőt igen finom társaságokban – különösen a nők között – a drága Serri, Brandi, Malaga, Cognac, pezsgő, liquőrök stb. ugyanezt teszik«.

Nem foglalkozhatok itt bővebben a »polyneuritis« egy sajátságos alakjával, a »Korzalkow-féle elmekórral«, – alkohol élvezete folytán – mely különösen az emlékező tehetőség és szellemi képesség csökkenésében nyilvánul; de inkább annak a hasonszenvi (sympathicus) ideg-góczokra való hatását akarom említeni, melynek tünetei oly gyakoriak és néha annyira megmagyarázhatatlanoknak látszanak. Ilyenek a különböző bőrbajok, kelések, csalánkütegek és vörösségek, továbbá bőrfoltok és vastagodások, cserepesedések, a körmök törékenysége és rősz növése stb.

Eddigi fejtegetéseim kiegészítéséül meg kell még jegyeznem, hogy úgy az egyeseknél, mint egyazon egyén különböző szerveinél az ellentálló képesség alkohol-mérgezés-sel szemben igen különböző. Nem minden ember szenved egyaránt és egyhamar és nem mindenik kap delíriumot, szívelzsírosodást, vagy vesebajt ugyanazon idő leforgása után, vagy ugyanannyi alkohol elfogyasztása következtében; csakhogy – mint az előbbiekből tudjuk – meg van a szesz italok élvezetének az az ördöge, hogy a ki sokat bír, még többet iszik és a mely ital gyengébb, abból többet fogyaszt, míg utóléri a gyengébbet romboló hatásában. Egyébiránt az egyéni dispositio minden idült mérgezésnél (chronicus intoxicatio) megnyilatkozik, pl. arzén, ólom, phosphor stb. mérgezésnél is egyik embernél már néhány hét, másíknál hónapok múltán lép fel mérgezési tünet; az egyiknél egyik, másíknál másik szervet támadván meg előbb. Van azonban még egy közös sajátságuk az idült mérgezéseknek és ez a kisebb behatások összegezése. Az egyes napi méreg-adagok oly parányiak lehetnek, hogy egyenként semmi észrevehető változást nem okoznak heteken, hónapokon, sőt éveken át, míg egyszerre, színleg minden igaz ok nélkül, lépnek fel heves mérgezési

tünetek; ez a hatások összesülése. (Summatioja. *Cunmlatio hatás.*) így értelmezhető egy-egy hirtelen fellépő húgy-mérgezés (uremia) vesebajosoknál, így a hirtelen fellépő delírium-tremens, így a szív működésnek hirtelen meggyengülése.

Eddigi fejtegetéseimben mindannyiszor ama nézetemnek adtam kifejezést, hogy valamennyi szeszes ital a benne felhalmozott alkohol következtében mérgező hatással van a szervezetre. Hosszú éveken át a sört oly ártatlan szeszes itálnak tartották, melynek hivatása a pálinkát kiküszöbölni és az alkoholizmus ellen küzdeni; de e tannak legfőbb hirdetője is, dr. Baer rég elejtette e tételt, mert egyrészt megmaradt a pálinkaivás, még fokozódván a sörrel, másrészt a sörivők-nál is ugyanazon alkohol mérgezési tüneteket észlelte, mint a pálinkánál. A sörivésnél egyébiránt kisebb szesztartalma előnyeit nemcsak kiegyenlíti a tömeges fogyasztás, de sőt maga e nagy tömeg fogyasztása – mint elmondottam más helyen – újabb veszélyt hoz a szervezetre.

Binz tanár, az alkoholizmus leglelkesebb és tudatosabb ostorozója, 1888-ban a bécsi egészségügyi kongresszuson tette alábbi nagyfontosságú kijelentését: »a szokásos sörivő éppoly alkoholista, mint a pálinkaivó; de sokkalta elítélendőbb, mert őt rendszerint nem készítetik erre nehéz és szomorú lét-föltételek, mint amazt«.

A pálinkának annyira hangoztatott kártékonyabb volta szerintem egyrészt a nagy foktartalomban, másrészt fogyasztóinak rossz táplálkozásában rejlik, mert az kétségtelen, hogy a rosszul táplált szervezet kisebb ellentállást tud kifejteni az alkohol rombolásával szemben; de az is bizonyos, hogy a legjobb táplálkozás sem óv meg attól.

V. Az alkohol a betegstatisztikában.

Az alkohol által okozott betegségek különbözőségéből és annak nagyon elterjedt fogyasztásából következik annak nagy szerepe a betegezési és halálozási statisztikában.

Németországban az alkohol-okozta betegedések száma, csupán a kórházi statisztika szerint, 1877-1886-ig több mint megkétszereződött, 5000-ról 13,000-re emelkedett.

1883-85-ig minden ezer beteg közül 22-50, 1886-88-ig 27 alkoholizmusból eredt.

Magában Berlinben 1880-ban 325, 1887-ben 739 ember lett delíriumban felvéve a koródákban; de ez időtől kezdve a nagy pálinkaadók folytán csökkent e szám 1895-ben 585-ig.

Franciaországban ijesztő módon megsaporodtak a múlt század két utolsó tizedében az alkoholizmus betegei. Míg addig a férfi betegeknek csak fele volt ilyen, ma már $\frac{3}{4}$ része. Míg addig a nők közül csak bizonyos foglalkozási ágakban akadtak ilyenek, szakácsnők és pinczérnők, ma már minden rendű és rangú akad fölös számban.

Svédországban 1868-1872-ig fejenként 94 liter alkoholt, 1873-74-ben pedig 12.1 litert fogyasztottak és ennek megfelelőleg 1868-72-ig 8.8, 1873-74-ben 12.10 betegedés esett 100,000 emberre, 68% halálozással.

Dániában 1871-80-ig 187,000 kórházi beteg közül 11,560, tehát 8% (7% férfi, 1% nő) alkohol következtében lett beteg.

Oroszországban 10,000 lakos közül 33 kisiparos, 25 paraszt, 11 úr alkoholista. Az összes betegeknek majdnem 7%-a alkohol következtében lett azzá.

Ausztriában 1874-ben 739, 1880-ban 1139, 1884-ben már 1668 beteg alkoholista gyógykezeltetett kórházakban. Magában a bécsi kórházban 1872-78-ig, csupán a delíriumos kezelték száma 185-ről 315-re emelkedett.

A statisztika azt is kitünteti, hogy miként a meleg égöv, úgy a meleg évszak is kedvez az alkohol mérgezések és betegedések szaporodásának.

Még nagyobb eme speciális alkohol betegedések számánál az általa ellentálló-képességében meggyengült egyének másnemű betegedésének és halálozásának száma. Különösen heveny-fertőző bajok ellen bírnak kevés ellenálló képességgel és mint a statisztika mutatja, minden járvány alkalmával feltűnően szenvednek és hálnak az alkoholisták.

Valamennyi kolera-járványról fel van jegyezve, hogy vásár- és ünnepnapok és a rá következő első napjaiban a hétnek, szaporodtak a megbetegedések; de ugyanez áll a többi heveny-ragályozásokról is, minek más magyarázata nincsen, minthogy e napokon többet isznak az emberek.

Hüléseknek is sokkalta inkább vannak kitéve az alkoholisták. A tüdőgümőkór (tuberculosis), pedig szoros összefüggésben van az alkoholizmussal.

Baer tanár az alkoholizmusról írott művében, egész sorát említi az angol és francia íróknak, a kik az alkoholizmust a tüdőbaj okozójának mondták.

Újabb vizsgálatok megerősítik, hogy az alkoholizmus tüdővészre való hajlamot nevel az emberben.

Hogy ez mennyire igaz, a pinczerek és vendéglősök igazolják, kiknek több mint fele tüdővészen hal el. Igazolják a chinaiak és törökök, kik között aránytalanul kevesebb a tüdővész, mint a többi európaiak között. Egyébiránt ez természetes is, ha tudjuk, hogy az alkohol az emberi szervezet ellentálló képességét csökkenti; ha tudjuk, hogy a részeges mily gyakran teszi ki magát hüléseknek, mily sok időt tölt poros, piszkos, füstös helyiségekben és végül, hogy csaknem

minden alkoholistának szíve többé-kevésbé meg van támadva; mert tudnunk kell, hogy a tüdőbajnál legfőbb a szív ereje: valóban nem csoda tehát, ha rohamosan pusztul belé az alkoholista a tüdőbajba.

Még egy más, nagyon elterjedt ragály van, melyre az alkoholizmus különösen disponál, ez a syphilis, de ennek nem annyira az ellentálló képesség csökkenése a ragálylyal szemben, mint a ragály viselője és terjesztőjével szemben az oka. Részeg ember bujább és kevésbé válogatós az egyén és alkalommal szemben, mert szemérmetlenebb is.

Hány becsületes családapá szerzett ily bajt valamely hivatalos eszem-iszom után és tette így magát és családját harmadíziglen szerencsétlenné; azt csak a jó Isten és mi orvosok tudjuk.

Általában az alkoholista minden megbetegedés iránt fogékonyabb, baleseteknek jobban, gyakrabban van kitéve, minden bajból nehezebben gyógyul, operáció és sérülés után sebei lassabban és rosszul forradnak.

VI. Alkohol-halandóság, baleset és öngyilkosság.

A) Halandóság.

A mai korban a vese-, szív-, máj- és agybántalmak különösen nagyobb városokban, hol a szeszes italok mértéktelen élvezete tetőpontra hágott, igen tetemes hányadát képezik nemcsak a betegedések, de a halálokoknak is.

Csaknem valamennyi korai halál szív- vagy agyszélhűdés folytán ebben leli okát, még ott is, a hol feltűnő iszákosság megállapítható nem volt, mondja (Birsch Hirschfeld) a kórboncztan tanára Lipszében.

A nagyközönség előtt természetesen csak a feltűnő, el nem vitatható delíriumok iratnak a szeszes italok rovására; de mi orvosok sok más halálesetet is erre vezetünk vissza teljes joggal.

Számszerű adatok természetesen az ily távoli okokból eredő halálesetekről nem léteznek; de az alkohol heveny mérgezése által okozott halálozások száma kimutatható. Kraft Ebing híres elmegyógyász szerint a delírium tremensben szenvedőknek 35%-50%-a elhal.

Magában a porosz elmegyógyintézetekben évente átlag 100 ember hal el delíriumban.

Angliában évente 500-700-ig hal el delíriumban.

Parisban magában évente 150 körül.

Akut alkohol mérgezésben, vagyis azonnali halállal ivás közben az utóbbi években Angliában 350-en haltak el évenként. *Oroszországban* 1876-ban 1466 mérgezés által okozott haláleset közül 1031 alkoholmérgezés volt.

Amerikában 1870-ben 1410 heveny alkohol mérgezés által okozott halálesetet jegyeztek fel.

A halálozási statisztikák egyébiránt összefoglalva tárgyalják valamennyi alkoholizmus által okozott haláleseteket, hevenymérgezés, delírium stb. és így kitűnik, hogy:

Németországban az összes halálesetek			5-6%-a.
Dániában	»	»	7%-a.
Belgiumban	»	»	10-15%-a.
Angliában	»	»	18%-a.

Hozzávetőleg még legalább a felénél a többi haláleseteknek is világosan meg volt állapítható az alkohol káros befolyása, mely ha nem is közvetlen, de közvetett oka lett a halálnak.

Angliában évente körülbelül 100,000

Az amerikai egyesült-államokban ... 300,000 hal el az alkohol behatása alatt.

Svájcban, hol különös gonddal vezetik a halálozási statisztikát, kimutatták, hogy míg a legnagyobb kolera járványban 7 ember halt el 100,000 lakosból, e magasságot az alkoholizmus-okozta halálesetek évente meghaladják.

B) Baleset.

A heveny mérgezési esetekhez szorosan fűződnek az alkoholnak rovására írandó balesetek.

A balesetek statisztikája azt bizonyítja, hogy azok nagy részénél jut nagy szerep az alkoholnak. Mese beszéd az, hogy a részeg embert óvja a gondviselése mért biz azt látjuk, hogy az nem pótolja a szesz által meggyengült vagy megszüntetett ítélőképességet, meggondoltságot, elővigyázatot, nyugalmat és áttekintést, de mindenek felett józan mérlegelését a veszedelmeknek. Meggondolatlanság, merészség bizony gyakran oly cselekedetekre, vállalkozásokra ragadják a részeg vagy mámoros embert, mely nem egyszer sok más ártatlannak életébe is kerül. Itt áll elő az alkoholnak, mint társadalmi káros

tényezőnek megnyilatkozása. Nem is akarok számadatokkal unalmaskodni, hanem annak bizonyítására, mily nagy szerepe van baleseteknél a szeszes italoknak; inkább csupán azt hozom fel, hogy a vásárnapok és ünnepnapok, nemkülönben az azt követő első napjai a heteknek adják zömét a baleseteknek, tehát mikor az alkoholélvezetre legtöbb idő és alkalom kínálkozik és midőn az elfogyasztott szeszes italok hatása alatt cselekszenek igen sokan.

A baleset-biztosító társaságok ezt tudva és mérlegelve a nem ivóknak bizonyos % engedményt nyújtanak a díjmegszabásnál.

Angol és amerikai vasúttársaságok szint ez okból nem csak nagyobb bért fizetnek a nem ivóknak; de némelyek nem is alkalmaznak olyanokat, kik a szeszes italok élvezetéről le nem mondanak.

Innen van, hogy az angol vasutaknál 50,000-en felül van azon alkalmazottak száma, kik teljesen tartózkodnak a szeszes italoktól, Amerikában a Canad. pacific, vasút a vonal mentén kisajátított területeket is csak oly föltétellel adja bérbe, hogy ott szeszes italokat kimérni nem szabad.

Svéd- és Norvégországban az állomásokon, sőt azok egész környékén sem szabad szeszes italokat árusítani.

C) Öngyilkosság.

Az öngyilkosságok statisztikájában is nagy tényező az alkohol-okozta elmezavar és erre nézve is áll mindaz, mit a balesetekről mondtam. Feltűnő az öngyilkosságok szaporodása tavasszal; de ennek minden poétikus indokánál helyesebb magyarázata az alkohol fogyasztás emelkedése ez évszakban. Ama ténynek, hogy a nők öngyilkossága 5-szörte kevesebb, mint a férfiaké is, sok egyéb mellett egyik oka az alkoholtól való tartózkodás. Tény az, hogy az öngyilkosságok $\frac{1}{3}$ részét alkoholisták követik el; de

az is, hogy csaknem minden öngyilkosság alkohol mámorban történik.

Mindemez adatokra támaszkodva mondja Baer: »Mennyi közegészségügyi rendelet van kibocsátva, mennyi óvrendészeti és elővigyázati szabályzat van alkalmazásban pl. a veszettség vagy borsóka (trichinosis), trachoma stb. ellen viszont mennyi fölületességgel és nemtörődomséggel engedik az annyi szenvedést, halált okozó alkoholt megrendszabályozatlanul dühöngeni.«

Bár csaknem természetes és előrelátható, hogy a szesz italok gyártása és terjesztésével foglalkozókat éri első sorban és leggyakrabban azok átka; mégis nap-nap mellett szaporodik azok száma, kik annak a tudatában, hogy saját életük megrövidítésével keresik mindennapi kenyerüket, mégis e pályát választják.

Nagyon természetes, hogy annyi hirtelen haláleset, mely az alkohol rovására írandó, az ivók átlagos élethosszát is befolyásolja. E körülmény szintén különös méltánylásra talál az életbiztosító társulatoknál, hol is erre nézve kimerítő táblázatos kimutatások készülnek.

Ezek volnának az alkohol hatásai az egészségre és élet-tartamra s noha ennek kellő méltánylása tulajdonképpen az egészségügy körébe tartoznék, nem vonható kétségbe ezeknek nagy társadalom-politikai és nemzetgazdászati fontossága, mert a betegség, az elnyomorodás, az élet megrövidítése és a halál oly súlyos társadalmi tényezők, melyek hatalmas vagyoni és munkaerőbeli veszteségben is kifejezést találnak.

VII. Alkohol, elmebajok és bűntény.

A). Elmebajok.

A mai társadalmi viszonyok ama tényezői között, melyek az elmebajosok oly nagymérvű felszaporodását eredményezik, első helyet foglal el az alkohol mértéktelen élvezete. Ez ugyanis nem csupán időszakai nehéz zavart okoz az agyműködésben, mint a delíriumot; hanem nagyon sok és változatos formáját az elmebajoknak, mint hülyeség, gyengeelméjűség, eskór stb.

Sőt igen valószínű, hogy az alkohol minden más oknál gyakoribb az elmebajok előidézésénél. Ezek igazolására, minden művelt államban, ma már pontos statisztikai feljegyzéseket találunk.

Így a Német tartományokban ezek száma 25-50%-át képezi az elmebajosoknak.

Ausztriában csaknem annyi és természetesen e szám arányban áll az illető tartomány szeszfogyasztásával.

Angliában és Franciaországban még annál is nagyobb számaránnyal szerepelnek az elmebajosok között az alkoholisták; a mi onnan is ered, hogy ott a nők is aránylag nagyobb hányaddal szerepelnek.

Mindent összevéve, mit a statisztikából tanultunk, csaknem $\frac{1}{5}$ -része valamennyi elmebajoknak, a szeszes italok mértéktelen élvezetétől ered; de még ez sem minden, mert a $\frac{4}{5}$ -nek is jó része alkoholista szülőktől örökölte hajlandóságát az elmebajra. Tény az, hogy elmeógyógyintézeteink 5-ödét bezár-

hatnók, ha az alkohol élvezetét eltilthatnák; a helyett, hogy a mint tényleg van, nap-nap mellett újat építsünk a folyton szaporodó elmebajosoknak.

B) Büntény.

Az elmebajoknál is jobban előtérbe lép az alkoholizmus társadalmi jelentősége a büntényeknél.

Ha nem is mindenkor arányos a büntények szaporodása az alkohol fogyasztás emelkedésével, mert a büntény oly természetű, mint az öngyilkosság, sok mindenféle tényezőktől függ; de mindezek között mégis túlsúlyban van az alkohol.

Tény, hogy valamely részeges bünt követessen el, közrejátszik néha a véletlen is. Az alkohol azonban az erkölcsi érzék csökkentésével tért nyit a pillanatnyi behatásoknak, a harag és szenvedélyeknek. Az alkohol érzelmi és értelmi elfajulással szövetkezve, legfontosabb tényezője a büntények eredő okának.

Valamennyi nemzetnél, a tapasztalat azt tanítja, hogy tetemes része a büntényeknek, különösen személyek ellen, a részegség vagy részegesség alatt követtetik el.

Dr. Krohne, hosszabb ideig a Moabit fogház igazgatója, majd titkos tanácsosa és előadója a francia kormánynak, legnagyobb tekintély a fogházügy terén, azt mondja: »a büntények közül, melyek az emberi élet és testi épség ellen elkövetetnek, a könnyű és súlyos testi sértések csaknem mind, a vigyázatlanság által okozottak nagy részben, szándékos vagy véletlen emberölés kevés kivétellel az alkohol hatására vezethetők vissza. A gyilkoságnál is sok esetben ez az ok forog fenn. A vagyoni elleni büntények már nagyrészt súlyos pillanatnyi, vagy tartós szükségben lelik indokukat; de ez indokot is 80%-ban maga az illető, vagy hozzátartozói korhelysége idézte elő. Ezek az én tapasztalataim 20 évi működésemből és bizvást tehetem a bűnesetek és vétségek 70%-nak okául az alkoholt«.

Tanulmányosak dr. Baer fogházorvos vizsgálatai a 70-es évekből Németországban. 32,837 fogolynál 120 fogházból; kitűnt, hogy 13,706 = 41.7% a bűntényt alkohol hatása alatt követte el, ebből a nagyobbik fele a férfiaknak alkalmi ivó, csak kisebbik fele szokásos ivó volt; míg a nőknél megfordítva a szokásos ivók száma két akkora, mint az alkalmi ivóké. A fogházakban túlsúlyban vannak az alkalmi, a fegyházakban a szokásos ivók.

Az alkohol, különösen az alkalmi ivás, az ő vizsgálatai szerint, nagy szerepet játszik a verekedés, civakodás, testi épség, államhatalom és házi béke, rablás, erkölcsiség, közszemérem elleni kihágás és gyilkosságnál; tehát valamennyi pillanatnyi felhevülésben elkövetett bűnténynél; míg oly vétségek vagy bűnténynél, melyek előre megfontolást, elővigyázatot, vagy készülődést igényelnek, mint lopás, csalás, hamisítás, sikkasztásnál az alkohol csak mint közvetett távoli ok szerepel.

A bűntények száma egyébiránt Németországban 1882 - 1892-ig 320,000-ről 490,000-re szaporodott évente és ennek felét bízást az alkohol juttatja a bíróság fogházába. Angliában a bírók és fogház-igazgatók megegyeznek abban a nézetben, hogy $\frac{3}{4}$ - $\frac{4}{5}$ -e a bűntényeknek alkohol hatása alatt lett elkövetve.

Az angolok egy első rangú főbírája úgy nyilatkozott egy ízben, hogy »ha sikerülne Angliát kijózanítani, $\frac{9}{10}$ -ét a fogházaknak kiüríthetnék«.

Sajátságos, hogy Angliában mily nagy a női alkoholisták száma; úgy, hogy négy bűnösre jut egy női bűnös.

Amerikában a bűnösök között még nagyobb az alkoholisták száma, mint Angliában.

Franciaországban 1880-tól mai napig csaknem 70%-ig emelkedett az alkohol hatása alatt elkövetett bűntények aránya. Belgiumban 50%, Dániában 70%, Svéd-Norvégországban 60%. Olaszországban – egyik híres igazságügy-

minisztere szerint – $\frac{9}{10}$ része a bűntényeknek a korcsmákban veszik kezdetüket.

A baleseteknél láttuk, hogy azok száma ama napokon szaporodik, melyeken a nép korhelykedik, a helyett, hogy ünnepelne; ugyanez áll a bűntényekre nézve, melyeknek száma szombat estétől hétfő reggelig aránytalanul megszorodik.

Az év 208 napjára, melyen népszokás és más okokból keveset isznak, alig 25%-a esik a bűntényeknek, a többi mind a 156 napra, melyen többet isznak. Magukra a vasárnapokra csaknem 40%-a esik a bűntényeknek.

Vasárnap az Úr napja; de az úr, kit mindenek imádnak: az alkohol. Míg e napon minden üzlet, még az élelmi cikkek elárúsítása is szünetel, minden áruhely zárva marad, addig az alkohol és nikotin áruhelyeit a késő éjszakáig lehet, sőt kell nyitva tartani törvény szerint.

Egy zsemlyét, vagy más valami tápszert nem vásárolhat az éhes, de pálinkára úton-útfélen hívogatja a czégéres, tárva-nyitva álló kimérés, csakhogy valamiképpen tömlöczeink üresek ne maradjanak és a *templomok* meg ne teljenek.

VIII. Az alkohol hatása a családi életre és boldogulásra.

Az alkohol társadalmi kárai közül még a családi élet, közerkölcsiség, megélhetésre való káros hatásokról kell megemlékezni, melyekre ugyan már elvétve az eddigiekben is hivatkoztam.

Igen természetes, hogy az alkoholnak a családi boldogságra káros hatása számadatokkal ki nem fejezhető; de már a mindennapi élet-tapasztalatból tudjuk, hogy mi sem zavarja meg jobban és tartósabban a rendezett, erkölcsös családi életet annál.

A válópörök száma (25%-a) csak gyenge mértéke annak, bár kétségtelen, hogy az alkohol terjedésével csaknem lépést tart ezeknek szaporodása,

A közerkölcsiségre veszélyes hatása az alkoholnak már a bűntényekről mondottakból eléggé világos; de itt a spec. nemi erkölcsösségről, szemérem-érzetről stb. kell szólnom.

Első sorban föl kell említenem, hogy az évente szaporodó erkölcstelen merényletek 14 éven alóli gyermekek ellen, az alkoholnak tulajdoníthatók, valamint a törvénytelen gyermekeknek óriási arányokban megszorodása is. Ez pedig az alkoholnak egyrészt a nemi ösztönt ingerlő, fokozó hatásában a férfiaknál, másrészt pedig a nő erkölcsi ellentálló képességének csökkentésével, ledérségre való hajlamában leli magyarázatát.

Hogy az erkölcstelenség és ledérség mennyire függ össze az alkohol mértéktelen élvezetével és mindkettő meny-

nyire oka a törvénytelen gyermekek szaporodásának, legjobban ama statisztikai kimutatás bizonyítja, hogy bizonyos évszakban, a fokozódó alkohol élvezettől számítva 9 hónappal, jelentkezik azok számának szaporodása. A szülő-házak és bábaképző-intézetek már csaknem számot tartanak a farsangi vagy tavaszi dorbézolások gyümölcseire. A mint a részegesség minden szemérem-érzetet és erkölcsiséget kiöl az emberben és csupán a legridegebb önzést hagyja fenn; úgy a szokásos ivás még ha részegességig nem is fajul, minden nemeesebb érzést és érdeket eltompít. Az ideális törekvés, a meggyőződés szilárdsága, a lelkesedés- és önfeláldozásra való készség eltűnnek, hogy önhittség ts önmegelégedettségnek, unott indolenciának és nagyzóló stréberségnek adjanak helyet.

Hogy a részegeskedés egyik legfőbb oka az elszegényedésnek, talán fölösleges is bizonyítanunk. Hiszen az nem is képzelhető másképpen; ha élet és egészség, munkakedv és munkaerő, akarat és kötelességtudás pusztulnak az alkohol hatása alatt; ha aránytalanul nagy hányadát, V₄- V₅-ét keresményének a munkás ember erre a méregre fecserli.

Dr. Baer szerint alig kiszámítható, mily mértékben járulnak a szeszes italok az általános elszegényedéshez.

Azt hiszik és hirdetik némelyek, hogy a szegény ember rász táplálkozása ellensúlyozására, gond és bánata feledésére iszik; de ez csak a legritkább esetekre áll, mert ellenkezőleg többnyire a pálinka szállítója a szegénységnek, ez hozza a tömérdek áldozatot a pauperizmusnak«.

Látjuk nap-nap mellett, hogy mentül jobb keresete van a munkásnak, annál többet iszik – ha alkoholista; – miért is, aztán, midőn kevesebb a munka, kisebb a bér, annál tűrhetlenebbnek, annál elviselhetlenebbnek találja az életet, nem takarítván meg a jó időben semmit: míg a mértékletes ember amaz időt tartalékgyűjtésre használván, ezt is békeséggel tűri.

A szocializmusnak nem egy esetben ez alapon ád tápot az alkoholizmus.

Hogy a szeszes italoknak hallatlan mérvű fogyasztása nemcsak egyesek, de egész osztályok, sőt népek elszegényedésére vezet, nem szenvedhet kétséget: ha elgondoljuk, hogy Németország 3, Angolország 3½, Északamerika 4 ezer milliót iszik meg alkoholban. Ebbe azonban nincsenek beszámítva a közvetett kiadások, a miket az alkohol e nagymérvű fogyasztása okoz; mint börtönök-, fegyházak-, kórházak-, elmeógyógyintézetek-, szegény- és javító-intézetek fenntartása, a vagyongrágások, pazarlások és munkaerőben szenvedett károkból.

Rochard, a francia akad. egy tagja, érdekes kimutatást készített az alkoholizmusokozta vagyongrágásról Franciaországban. Feltéve, hogy a 450 millió liter pálinkából és átlag 150 millió liter borból $\frac{1}{3}$ részt nem részegesek fogyasztják, marad még 250 millió. $\frac{1}{2}$ liter pálinka elég a részegséghez, tehát 500 millió napon rúghat be 1–1 francia. 2 koronát számítva, egy napi munkaértékben, ez volna 1000 millió korona, csupán a munkavesztésben. Balesetek kezelése 20 millió, örültek 7 $\frac{1}{2}$ millió, öngyilkosok 3 millió, bírósági kiadások 80 millió, összesen 1158 millió az alkoholokozta közvetett kár Franciaországban.

Észak-Amerikában a 70-es években évente 3 ezer milliót költöttek szeszesitalokra közvetlenül, 600 milliót közvetve. Az ily nagy pénzen szerzett ital 300,000 embert megölt, 100,000 gyermeket árvaházba, 150,000 embert fogházba juttatott. 2000 lett öngyilkos, 10 millió esett pusztán vagyongrágásra és 20,000 özvegy és 1 millió árva siratta az alkohol pusztítását.

IX. Alkohol és elfajulás.

Több ízben volt már alkalmam említeni, miképen hat ki az alkohol okozta kór az egyénről a családra, községre, államra, sőt az egész emberiségre; de mindezt fölülmúlja annak kihatása a közvetlen utódokra. Az egyén alkoholikus elfajulásának csirája, mint hajlam átöröklődik. Már Darwin Erasmus, a híres Darwin nagyatyja mondta, hogy az alkoholozta betegségek átöröklődnek 2-od-3-ad íziglen és az ok fennállásánál folyton fokozódnak, míg az egész család kihal.

Itt van igazán helyén a biblia mondása: „az apák bűneit megboszulom gyermekein, másod harmadízigen”. Különösen veszélyeztetve vannak a részegségi mámorban nemzett gyermekek, mert ezek túlnyomó része gyenge szervezetű és gyenge elméjű, sőt többnyire idióta; de minden esetre fejletlenebb lények. Sőt ha nemzésekor az anya volt részeg, többnyire vagy halva születnek, vagy szülés után rövidesen elhalnak a gyermekek.

Sulivannak ama nézete, hogy a házasságon kívül született gyermekek nagy halandósága annak tulajdonítható, hogy ezek közül legtöbbben részeg állapotban nemzettek – nagyon valószínű.

Miként nagy városokban 9 hónappal a farsang után születnek a legtöbb törvénytelen gyermekek, úgy ez időben tünteti ki a statisztika a legnagyobb gyermek halandóságot. Egyébiránt a részegség káros befolyása a nemzésre, már Hypocrates előtt sem volt ismeretlen az ókorban. *A monda szerint a sánta Vulkáni, Jupiter nektár mámorban nemzette.* Diogenes mondását is ismerjük, a ki egy idéetlen

és elpuhult ifjúhoz így szólott: „*Ifjú barátom, apád részeg állapotában nemzett.*”. *Ide vonatkozik egy karthágói törvény is, mely a nemzés napján eltiltotta a szeszes italok élvezetét.*

Morel szerint: Az 1. nemzedéknél: alkohol kihágások és erkölcsi elvadás. 2. nemzedéknél: Iszákosság, mániákus rohamok és Paralysis. 3. nemzedéknél: Képzelődség, öngyilkosság és gyilkossági eszmék. 4. nemzedéknél: Gyengeelméjűség, hülyeség, agybántalmak, kihalás következik be.

Legrain szerint: Az 1. nemzedéknél: Ivók. 2. nemzedéknél: Szokásos ivók, agytünetekkel néha delíriumokkal. 3. nemzedéknél: Elfajulás, gyermekkorban görcsök, később nehéz agybántalmak mutatkoznak.

A részegesek elfajulását újabb időben, igen helyesen, az írók gyakran felhasználják műveikben. Így Zola, »Hauptmann«, »Vor Sonnen-aufgang«, »Kollege Krampton«, »Fuhrmann Henschel«. Gorkij »Éjjeli menedékhely« stb.

Első sorban az ivásra való hajlamot öröklik a gyermekek, mit már Aristoteles és Plutarch is hirdettek (Ebrigignunt ebrios). Lehet ugyan ennek inkább a nevelés hiánya és a rász példák és mindennek felett az alkalom, vagy pláne egyenes szoktatás az oka; de kétségtelen, hogy bizonyos ellentállási gyengeség, sőt vágy a szeszes italok után átöröklődik. Azonban csak kisebbik kára az alkoholista szülők gyermekeinek az átöröklés, nagyobb baj, hogy az ily szülők folytonosan táplálják és növelik azt ivással; annyira, hogy ez végre kipusztítja és kiöli családjukat már a harmadik nemzedékben. *Az idióták és epileptikusok nagy hányadát képezik az ily gyermekek, ugyanígy a süket-némáknak is.*

Kétségtelen, hogy ha a szeszes italok mértéktelen élvezete valamely népnél vagy néposzlályoknál nagy tért hódít, ez a nép elfajulására vezet. Így Franciaországban egyrészt ezt okolják a népszaporodás csökkenéséért. *Az egész művelt nyugaton ismerik és kimutatták,*

hogy az alkohol-fogyasztás emelkedésével a lakosság szaporodása csökken.

Az is tudva van, hogy Amerika, Afrika és Ausztrália őslakóit a pálinka irtja napjainkig oly rohamosan; míg viszont a zsidó fajt évezredes üldöztetése és nyomorában tisztán és egyedül mértékletessége tartotta fenn.

Legjobban a katonai sorozó bizottságok előtt tűnik ki az alkohol pusztító, sorvasztó hatása egyes osztályok, népfajok, sőt egész tartományok lakosaira.

Így tudjuk, hogy Németország és Ausztria egyes tartományaiban, de még nálunk is a felvidéken, alig képesek a kellő számú újonczot besorozni; úgy, hogy több ízben kellett ezekkel szemben a követelményekkel a testalkatra nézve lejjebb szállani.

Mindez esetekben az alkohol káros hatása feltűnő és számokban is kifejezhető; de mit szóljunk azon ezer meg ezer esetről, hol ez ki nem mutatható és tényleg mégis létezik kisebb mérvben?

Szinte lehetetlen, hogy a kisebb, úgynevezett rendszer napi adagban fogyasztott alkohol is ne lenne káros hatással a következő nemzedékekre. Natura non facit saltum. A következmények nem mindig felismerhetők kezdetben csak lassan-lassan észrevétlenül fokozódnak, míg vészteljes következményeiben egyszerre – de későn – nagy bánatunkra felismerhetőkké válnak.

X. Az iszákosság elterjedése.

Ama károk, miket a szeszes italok mértéktelen élvezete okoz, annál aggasztóbbak és vésteljesebbek; mert ma már, nem mint régen, csak egyes családok, vidékek, néptörzsek, vagy osztályokra szorítkoznak; hanem országossá lettek és valamennyi néposztályt egyaránt uralják.

Csak a múlt század eleje óta is annyira terjedt, hogy csaknem általános lett a szeszes italok élvezete. Minden néprétegben, gazdag, szegény, magas és alantás, nagy és kicsi egyaránt él vele, A gyermeknél a bölcsőben, az aggnál, a sir szélén ez a mindennapi élvezeti czik.

Hol találunk ma házat, mely tőle ment volna? A gyermekeket már zsenge korukban legkülönbözőbb okon rákapatják a szesz sajátságos *izgató* élvezetére és ezek mint iskolások csakhamar utánozzák a nagyok ivási szokásait, hogy midőn az életbe lépnek, már kész ivók legyenek, kik már valamit bírnak. A teljes tökélyt azonban csak itt az életben nyerik el, mint tanonczok, munkások, katonák vagy egyetemi hallgatók.

Németországban, hiteles adatok szerint, körül-belül háromszázezer notorikus korhely van; de én jóval többre gondolom, ha tekintetbe veszem amaz adatot, hogy ott *valami csoda doktor* egy teljesen ártatlan alkohol-ellenes gyógyszerért egy évben 300,000 márkát vett be.

Bajorországban, daczára az óriási sörfogyasztásnak, nem csökkent a pálinkaivás sem, sőt fokozódott. Úgy mint amaz, ez sem hiányzik egy házból sem és többnyire nemi különbség nélkül isszák abban a tévhitben, hogy ezáltal több sört bírnak inni.

Ausztriában tartományonként igen aránytalanul oszlanak meg a szokásos ivók; de mindenütt mai napig emelkedőben van a számuk.

Romániában férfi és nő egyaránt korhelykedik. Vásáros ünnepnapokon, nemkülönbén hetivásárokon nem ritkán látni férjet, feleséget együtt dorbézolni, a mint heti keresményüket vagy eladott portékájuk árát eliszszak.

Oroszországban a lakosság számához mérten nem isznak sokat, de mindenesetre vannak vidékek, hol óriási mérveket öltött ott is a pálinkaivás.

Angliában 400,000-re, tehát 1 7₀ -ra becsülik a korhelyek számát és ez óriási szám onnan is ered, mert a szeszes italok élvezete a családok szentélyébe is betört. »A nyomor, az iszonyatos nyomor ennek folytán akkora, hogy el sem hinnők, ha nyíltan feltárnák«. (Mondja Sir Andrew Clark 1893-ban.) -

Franciaországban az iszákosság óriási mérveket ölt. Jobb körökben különösen a likőr és absinth terjedtél szörnyű módon.

Rochard a francia akadémiában avval végzi expozeját: *„Franciaország a pálinkagyárosok és a pálinkaivók uralma alatt áll. Ili mindenki meghajlik az alkohol előtt. Az egyik rész, mert ebből él, a másik, meri ettől hal meg. Ez viszi a nagy szol a választásoknál, úgy, mint a fosztogatásoknál és a forradalmakat annak tüze gerjesztette.”* Mennyire igaz szavak és mennyire illenek a mi viszonyainkra is!

Legszomorúbb az, hogy itt is különösen az absinth már annyira elterjedt polgárról-munkásra, férfiről nőre, erről a gyermekekre, hogy iszik apraja-nagyja egyaránt, mondja Legrain és az iszákosság így az egész nemzetet előbb testileg, majd erkölcsileg megsemmisíti. Annyira vannak a francziák az ivásban, hogy a kávé is pálinkával iszzák, sőt a gyermekeknek is így adják.

Svájcban is ama kantinekban isznak legtöbbit, hol francziák laknak; de különösen híres alkoholizmusáról Gent városa.

Európa déli tartományai általában mint bortermők mértékletességükről voltak nevezetesek a múlt század közepéig még.

Csak Olaszország tesz kivételt a 60-as évek óta. A nagy kivitel folytán megdrágult bor, a sok politikai zavargások, és az osztrák katonák példája itt is divatba hozta a pálinkát és derekasan haladva; ma már utóérték északi és nyugoti szomszédaikat az ivásban. Ha már az olaszokról áll ez, mennyire mondható ez hazánkra.

Némi képet alkothatunk magunknak az alkoholizmus kiterjedéséről egyes államokban, ha az évente részegségben elkövetett kihágásért letartóztatottak számát tekintjük; noha kétségtelen, hogy ez irányban nem mindenkor és nem mindenütt egyformán szigorú az eljárás, mégis mindenütt legalább legalsó számát megközelíti ez, az alkoholistáknak.

Angliában 1860-ban 88,000, 65-ben 105,000, 75-ben 204,000, 1890-ben már 250,000 egyén lett iszákosság miatt, vagy részegségben elkövetett bűn miatt letartóztatva. Ebből látható az iszákosság rohamos elterjedése Angliában. Elszomorítóbbá teszi ezt ama körülmény, hogy ebben már nagy %-al szerepelnek a nők is. Jellemző, hogy különösen a kikötők szerepelnek a statisztikában nagy számokkal.

Franciaországban, hol a nyilvános részegeskedés elleni törvényt követő első években 100,000 körül volt a bűnesetek száma, ez később csaknem felére apadt.

Ausztriában különösen Bécs városa és a tartományok között Galiczia szerepel nagyobb %-al e statisztikában.

Svéd-Norvégországban, Dániában és Hollandiában, ama nagy arányú alkohol-ellenes mozgalom folytán, mely az alkoholizmus hallatlan nagymérvű terjedése ellen a múlt század végén megindult, ma már óriási mérvben csökkent az iszákosok száma. Úgy, hogy amaz államok, melyek európai hírré tettek volt szert az iszákosságuk folytán, ma már legjózanabbak.

Mint jellemzőt akarom felemlíteni, hogy azokban az államokban is, hol az alkohol-ellenes mozgalom nagyobb mérve-

ket öltött, a sörivás még mindig terjed és bénítja a pálinkaivás korlátozásától remélt jó hatást.

Különösen a germán faj az, mely él-hal a sörért. Különösen Németország régtől klasszikus hazája a sörnek és sörivóknak, úgy, hogy már *Luther* mondotta, hogy: »a ki a sört feltalálta, ille fuit pestis Germaniae« és *Melanchton* így kesereg: »mi németek koldusokká, betegekké, pokolra valókká iszszuk magunkat«.

A németeknél a sörivás már a középkorban kezdődött, de akkor csak a hatalmas várurak és fejedelmek udvaránál dorbézoltak, míg maga a nép – drágasága miatt – keveset fogyaszthatta. A pálinkaivás csak a 30 éves háború gyülelévész, zsoldos hadai által terjedt el és vele vagy általa lett általános az iszákosság. Eleinte a rozból készült pálinka a 17. században csak lassan vándorolt a gyógytárakból a korcsmákba; csak midőn a 18. században, a 7 éves háború előtt, ismert lett annak burgonyából való készítése és immár nagy tömegekben előállítására, terjedt el rohamosan az alkoholizmus. Népméreggé azonban csak a lepárlás és gyári előállítása óta lett a pálinka a múlt század elején.

Ily rohamos terjedés természetesen gondolkozóba ejtette mihamar a művelt nyugat népeit és megindult ellene a harcz, mely sikerrel folyik mindenütt, hol nem lépett előtérbe a sör. *Hála az égnek, a sörpestis – mint a német mondja – minket nem fenyeget; tehát ha jobb belátásra jövünk majdan, van remény, hogy sikerrel küzdhetjük végig az alkohol-ellenes harczot.*

Szomorú jelenség, mit az alkohol-ellenes küzdelemből kellett megismernünk, hogy a művelt államokban a nők, sőt gyermekek is már mélyen sülyedtek volt az alkoholizmus lejtőjén. A nők eleinte édesített italokat, likőröket, majd sört fogyasztottak, mígnem odáig sülyedtek, hogy kávéjukba is pálinkát tölthettek, gyermekeiknek czuczlijába is pálinkát keverték stb. Hogy így nagy lett a nyomor és kárhozat, hogy

a jobbakat ez gondolkozóba ejtette, csak természetes – és jött az alkohol-ellenes mozgalom.

Nálunk különösen a gyermekekkel szemben vétenek a szülők sokat és gyakran a szeszes italok nyújtásával. Igaz, többnyire a legjobb szándékkal, leggyakrabban orvosi tanácsra adnak egy-egy kis jó, nehéz bort, egy-egy kis cognacot erősítőül. Sajnos, hogy ezt be kell vallanom, de bizony nem csekély mértékben járulnak ezzel az alkoholizmus terjesztéséhez az orvosok, mert megerősíteni látszanak ezzel azt a tévhitet, hogy valamely alkohol tartalmú ital egészséges, sőt erősítő, mert az emésztési előmozdító lehet.

Nem tudnám hirtelen elhatározni, vájjon annak az orvosnak, ki ma még nemcsak megengedi, sőt ajánlja a gyermekeknek az alkoholt bármely adagban és formában: tudatlansága, vagy elfogultsága nagyobb-e?

Eltételezve áltól, hogy legkisebb napi adagban is a gyermekek zsenge szervezetét megtámadják és fejlődésében hátráltatják a szeszes italok, megtámadván első sorban annak emésztő-szerveit, mit szólnak annak hatásáról a gyermek agy- és idegrendszerére?

Nem! azok után, mit a felnőttekre nézve erről elmondottam, ezt fölöslegesnek tartom, hiszen a fejlődésben levő gyenge idegzetet és agyat csak természetes, hogy előbb és nagyobb mérvben támadja meg az alkohol. Az orvos, ha érdeklí, talál módot e tárgyról olvashatni bőven és kimerítően, ha pedig csökönyös, vagy értelmetlen, én hiába figyelmeztetném.

Minden élettani veszedelmekhez, melyekkel az alkohol a gyermek szervezetét támadja, járul egy még nagyobb: a megszokás, az alkohol élvezésének nélkülözhetlenségében való hit.

Ebben van, szerintem, a szeszes italok elterjedésének legfőbb oka, mert nagyon nehéz ám attól elszokni, mihez gyér-

mek éveinktől hozzá szoktunk; de kétszeresen nehéz ez esetben ily méreggel szemben, mely fokozott, ellentállhatlan vágyat gerjeszt a fogyasztásra.

Ehhez a megszokáshoz, mint főokhoz, csatlakozik a másik, az utánzási vágy. Az első pohár épp oly kevésbé ízlik, mint az első szivar. Legtöbb ember csak azért iszik, mert más iszik; de ha egyszer megszokta, keresi és megtalálja az alkalmat az ivásra.

Iszunk a viszontlátás és búcsúzáskor. Iszunk az éhség csillapítására és iszunk étvágygerjesztésre. Iszunk, hogy felmelegedjünk, iszunk, hogy lehűljünk. Iszunk, hogy ébren maradhassunk, iszunk, ha aludni nem tudunk. Iszunk, ha szomor kodunk, iszunk, ha vigadunk. Iszunk a keresztelőn, iszunk a névnapon, iszunk a születésnapon, lakodalmon és temetéskor. Szóval iszunk, iszunk, mindig iszunk, minden helyen és alkalomkor, mert úgy divat, úgy szokás.

Nem lehet ünnep, nem ünnepély, sem családi, sem társadalmi, vagy politikai összejövetel a nélkül, hogy egyaránt korhelykedéssé ne fajuljon az alkoholisták részéről.

Hát még aztán az ivásnál bevett kíméletlen szokások, ezek már csaknem állattá sülyeszítik az embert. A jó ivó, az ital-kedvelő koczint s már szégyenből innunk kell, ha nem is kívánjuk az italt, szomjúságról nem is szólván. Ezek igazi okai az alkoholizmus terjedésének; minden más, pl. társadalmi nyomor stb. csupán hitvány mellékokok.

Minő kilátás nyílik ezek után a jövőbe?! *Ha a régmattban az előkelők, hatalmasok és gazdagok dorbézollak, az elnyomottak nagy tömege érintetlen maradt. Ha két, három, négy nemzedék után amazok kipszultak testi és szellemi nyomorúságban; az utóbbiak soraiból léplek nyomdokaikba azok, kiknek elődei eddig szegénységük tudatában, csendes mértékletességben vagyont és erőt gyűjtöttek. És ha egész törzsek, egész népek gondtalan dorbézolásban el-*

fajulnak, jönnek józan, erőteljes szomszédaik és kitérjék otthonukból, maguk részére foglalván el azt.

De most, midőn az egész emberiség az alkohol hatása alatt áll, könnyelmű és korhely; mert hogy az a legsötétebb vadonba is eljuthasson, arról gondoskodik az emberek kapzsi nyereszkesedési vágya: most hiányzik amaz erős tartalék a néptörzsekben, mely az enervált, elsatnyult mai társadalmat pótolni, felfrissíteni képes volna. Milyen lesz e társadalom szellemi ereje csak egy század múltán is, ha az alkohol-fogyasztás mai mellékben tovább tart? Hogy fogják unokáink és dédunokáink egy újabb század hatalmas eszméit és feladatait végrehajtani, melyeket majdan az emberiség szaporodásával megnehezített létföntartás elébük tűz. (Gaule.)

Hihetőleg alkohol-özönről regél majd a késő utókor évezredek múltán, mely borzalmi és szenvedéseivel elhomályosítandja a bibliai víz-özön bűbajos mítoszát. Ásatásokkal felderített ördögös gépek, vas, beton, fa s Isten tudná minő más tartályai és konzerváló! a népeket ölő mérgeknek, valószínűs, eredetileg is földalatti építmények e célra: hatalmas anyagot nyújtandanak majdan bölcs tudósok, kutatóknak, véghetetlen fejtegetések és magyarázatokra. Könyvtárakat töltenek meg majdan az alkohol-özön irodalmával, annak a kornak jellemzésével: midőn az emberiség kétrészre szakadt, az egyik gyártotta, készítette, terjesztette, árusította; a másik itta, állítólag élvezte, az emberiségnek eme lassan, de biztosan ölő mérgeit. Vagy, mint egy kiváló francia író jellemezte korunkat – midőn az emberiség egyik fele az alkoholból élt, a másik ettől halt meg.

Irtózom fellebbentem a fátyolt amaz irodalomnak képzeletemben felmerülő egyes fejezeteiről. Kegyetlen, kabzsi kalmarokról, kabzsi, pénzvágó társulatokról, kik e népmérgekkel kereskedtek. Hipokrita falvak, városok, törvényhatóságok, sőt

államokról, melyek humánus és kulturális célokra való pénzszerezés ürügye alatt kíméletlenül zsákmányolták ki az emberiség ama gyengéjét, mely pillanatnyi élvhajhászatban nyilvánul. Midőn mindezek elég meggondolatlanul önmaguk alatt vágván a fát, az emberiség létalapját ingatták meg a butító, bénító, sorvasztó, az embert állattá aljasító italoknak korlátlan árusítását nemcsak megtűrve és engedve; de tőlük telhetőleg terjesztve, segítve, előmozdítva mentül szélesebb körben való fogyasztását. Mily beruházások és hivatalos gépezetek szolgálják az állam és törvényhatóságoknál e célt? Mennyi jutalom lesz kiosztva az e téren elért eredmények díjazására? A legsötétebb klerikalizmus, a legmaradibb konzervatizmussal is megküzd ez irányzat és nem engedi az Úr napját, a vasárnapot igazán a pihenés és ájtatosságnak szentelni: – a korcsmáknak nyitva kell maradniok, hogy a nép unalmában ihasson és butuljon, mert ez a legfőbb állami fináncz-érdek.